

KÖZLEMÉNYEK

JUHÁSZ BALÁZS

OLASZ–MAGYAR VEZÉNYLÉSEK ÉS TANULMÁNYUTAK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT*

A trianoni békeszerződés egyik pozitív hozadéka a magyar nemzeti önállóság megállapítása volt, azonban a békeszerződés az önállóság védelmét már kevésbé garantálta. A m. kir. Honvédség a békeszerződés pontjai által biztosított feltételek szerint nem lett volna képes legfontosabb feladata betöltésére, vagyis a haza védelmére. A gondokat csak növelte, hogy a két világháború közötti magyar külpolitika fő célkitűzése nem a határok megtartása, hanem a revízió volt, aminek megvalósítása eleinte teljesen kivitelezhetetlennek tűnt. A revíziós külpolitika intenzív hadseregefejlesztést tett volna szükségessé, de az anyagi problémák és a békeszerződés előírásai ezt jelentős mértékben korlátozták. Az ismeretek megszerzéséhez külföldi tanulmányutakat kellett volna végezni és külföldi csapatszolgálatot kellett volna teljesíteni, azonban a békeszerződés 142. cikkelye szerint:

„Magyarország kötelezi magát, hogy a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve semmiféle idegen országba katonai, hadihajózási vagy léghajózási küldöttségnek megbízást nem ad, oda ilyeneket nem küld, s elutazni nem enged; kötelezi magát ezenfelül, hogy megteszi az alkalmas intézkedéseket annak megakadályozására, hogy magyar állampolgárok államuk területét abból a célból hagyják el, hogy bármely idegen Hatalom hadseregébe, hajóhadába vagy légi szolgálatába belépjenek, vagy a kiképzés előmozdítása céljából oda beosztassanak, vagy általában valamely idegen országban katonai, hadihajózási vagy léghajózási oktatásban közreműködjenek. A Szövetséges és Társult Hatalmak a maguk részéről megállapodnak abban, hogy a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve hadseregükbe, hajóhadukba vagy légi haderejükbe magyar állampolgárt be nem soroznak, oda katonai kiképzés előmozdítása céljából be nem osztanak és általában magyar állampolgárt katonai, hadihajózási vagy léghajózási oktatóként nem alkalmaznak.”¹

A trianoni békeszerződés betartása feletti kontrollt katonai vonatkozásban a Magyarországon működő Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság² gyakorolta, amely közvetlenül a Versailles-i Szövetséges Katonai Bizottságnak³ jelentett. Ez utóbbi fogta össze a „volt ellenséges országok” területén működő SzKEB-ok tevékenységét és továbbította a problémás ügyeket jóváhagyásra vagy elintézésre a Nagykövetek Tanácsának.

* Az „Olaszországi vezénylések és tanulmányutak 1920 és 1936 között a Magyar Királyi Honvédség történetében” címmel a Vadász Sándor tiszteletére kiadott kötetben (Eszmék, forradalmak, háborúk. Vadász Sándor 80 éves. Szerk. *Háda Béla – Ligeti Dávid Ádám – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina – Petneházi Margit*. Budapest, 2010. 255–263. o.) megjelent tanulmány kibővített változata.

¹ 1921. évi Országos Törvénytár. Budapest, M. Kir. Belügyminisztérium, 1921. 392.

² A továbbiakban: SzKEB.

³ A továbbiakban: CMAV.

A SzKEB magyarországi tevékenysége a problémák jegyében zajlott, teljes körű sikert sohasem ért el, mivel nem tudott megfelelő saját hírszerző hálózatot kiépíteni.⁴ Az ellenőrzés egyedüli kézzelfogható eredménye a magyar hadiipar ellehetetlenítése és a tiltott fegyverraktárak részleges felderítése volt, viszont az interperszonális jellegű külkapcsolatokat egyáltalán nem sikerült felügyelet alatt tartani. A magyarországi SzKEB 1927. évi távozását követően igen hamar intenzív együttműködés kezdődött a magyar és az olasz hadsereg között, mely a maga egyenetlen ritmusa ellenére nagyban hozzájárult a honvédség fejlesztéséhez, sőt, az etiópiai háborúig annak legfőbb külföldi támaszának számított.

Jelen tanulmány a két világháború közötti olasz–magyar katonai kapcsolatoknak egy látványos sikereket produkáló oldalával foglalkozik, valamint a trianoni békeszerződés 142. cikkelyének kétoldalú megszegését vizsgálja. Ennek megfelelően kitérek arra, miként került sor az első olaszországi magyar vezénylésekre és tanulmányutakra, illetve ezek miként befolyásolták a két hadsereg egymáshoz és a többi nagyhatalomhoz fűződő viszonyát.

*A közvetlen katonai ellenőrzés alatt álló Magyarország viszonya
a trianoni békeszerződés 142. cikkelyéhez*

Habár a trianoni békeszerződés 142. cikkelye konkrétan nem mondta ki a katonai attasék küldésének tilalmát, ez a békeszerződés szellemében benne foglaltatott, így a honvédség külkapcsolatait 1927-ig, a 142. cikkely új, szabadabb szellemű értelmezéséig, kizárólag fedett beosztású tisztéken, úgynevezett katonai szakelődökon keresztül intézte.⁵ Ezen bűjtatott katonai attaséknak kiküldetésük során szükségszerűen fel kellett venniük a kapcsolatot a fogadó országok katonai szerveivel is, így tevékenységük egy idő után lepleződött. A magyar katonatisztek valós feladatának megismerése egyes országokban nem jelentett problémát, de hivatalos formában, katonai attaséként sehol sem bántak velük. Olaszországban Ghyczy Miklós őrnagy, hivatalosan követségi titkárként jó kapcsolatokat épített ki a vezérkarral,⁶ tevékenysége legkésőbb 1923-ra ismertté vált.⁷ Hozzá hasonlóan,

⁴ Lásd Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito (a továbbiakban: AUSSME), Registro della Commissione interalleata di Parigi. (a továbbiakban: E–8) 116, 5, Guzzoni, Alfredo Guzzoni ezredes 1923. február 5-ei magánlevele Luigi Tappi ezredesnek, Párizsba, amiben a magyar–Kis-Antant közötti ellentétnek a SzKEB hírszerzésére kifejtett negatív hatásáról panaszkodott, illetve lásd AUSSME, E–8, 119, 6, Guzzoni 1923. március 12-ei emlékeztetője Giovanni Marietti dandártábornoknak, a CMAV olasz szekciójá vezetőjének, amiben a SzKEB hírszerzésének sikertelenségét tárgyalja. A SzKEB hírszerzésének pénzügyi kérdéseiről pedig lásd: AUSSME, E–8, 116, 6.

⁵ *Árokay* 1983/1. 93. o.

⁶ 1920. május 15-től 1926. január 1-jéig töltötte be posztját. Felváltásakor rangja ezredes volt. Valószínűleg rossz egészségügyi állapota miatt nem kapott magasabb katonai beosztást, majd hamarosan kilépett a honvédség kötelékéből. *Árokay* 1983/3. 367. o.

⁷ Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztériumi levéltár, Külügyminisztérium, Politikai osztály rezervált iratai (a továbbiakban: MOL K 64), 8. csomó 1923., 41. tétel, 327. Ghyczy 1923. május. 15-én és június 5-én jelentett a római lengyel katonai attasé neki feltett kérdéseiről. Az utóbbi a kérdésekből ítélve tudta, hogy Ghyczy mivel foglalkozott valójában.

az 1922 tavaszán Franciaországba küldött báró Láng Boldizsár altábornagy, mint követségi tanácsos, a lehető legtöbb véleményt formáló személlyel felvette a kapcsolatot.⁸ A katonai szakelődök léte tehát nyílt titoknak számított, igazi retorzió azonban nem érte miatta Magyarországot. Annak ellenére, hogy kiküldésükre közvetlenül a trianoni békeszerződés ratifikálása után került sor, a CMAV és a Nagykövetek Tanácsa csak 1926-ban kezdett el foglalkozni a katonai szakelődökkel is foglalkozó 142. cikkely értelmezésével.

Az ügy hivatalosan a *Pesti Hírlap* 1926. október 3-ai számával kapott nyilvánosságot, amikor is az újság egész oldalas, fényképekkel illusztrált cikkkel tudósított magyar tisztek és az amúgy hivatalosan nem is létező berlini magyar katonai attasé jelenlétéről az őrszi németországi hadgyakorlaton.⁹ Az eset hordereje nem tette lehetővé, hogy elhallgassák. A francia küldött erősködése miatt az ekkor már nyíltan a SzKEB felszámolására játszó Alfredo Guzzoni ezredes, a budapesti SzKEB elnöke¹⁰ jelentette a történeteket a CMAV-nak, és feltette a kérdést, hogy a SzKEB-nek vagy a CMAV-nak kell-e lépéseket eszközölni a magyar kormányánál.¹¹ Az ügy elsikkadt, ugyanis a Nagykövetek Tanácsa már korábban felvetette a trianoni békeszerződés 142. és a többi vesztes országgal kötött békeszerződés azonos tárgyú cikkelyének értelmezését. Habár 1926 tavaszára a jogi bizottság a katonai attasékat már a diplomáciai testület tagjaként mentesítette a 142. cikkely tiltásai alól,¹² a Nagykövetek Tanácsa az egész kérdéskört egyszerre kívánta tárgyalni. Foch marsall, a CMAV elnöke december 2-ai válaszában nem tartotta szükségesnek, hogy a SzKEB bármiféle válaszlépést is tegyen.¹³ Végül 1927-ben a Nagykövetek Tanácsának 434. sz. határozata alapján¹⁴ hivatalosan is rendeződött a katonai attasék kérdése. A döntés jelentősége nem abban állt, hogy jóváhagyta a már évek óta fennálló helyzetet, hanem abban, hogy ezzel kezdetét vette a 142. cikkely tiltásainak feloldása.

⁸ Hadtörténelmi Levéltár, A magyar kormány megbízottja a szövetségek közötti katonai ellenőrző bizottságnál. 1. doboz. Összefoglaló jelentés és napló (a továbbiakban: HL Rapaich napló) 1922. július 17-ei és 1924. március 19-ei bejegyzése. Láng Boldizsár 1922 tavaszától 1927 decemberéig volt katonai szakelőd Párizsban. *Szakály Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) haderejének felső vezetése. Adattár II. L–Z. Hadtörténelmi Közlemények*, 1984/3. sz. (a továbbiakban: *Szakály* 1984/3.) 567. o.

⁹ AUSSME, E–8, 140, 4. Dino Grandi olasz külügyi államtitkár a párizsi és berlini nagykövetségnek, a Hadügyminisztériumnak, a bécsi olasz követségnek és a müncheni főkonzulátusnak, 1926. november 13., 246142/c sz. távirat. Ehhez csatolva olvasható a kérdéses cikk.

¹⁰ A SzKEB elnökei: Luigi Zuccari altábornagy (1921. augusztus 5. – 1922. augusztus 31.), Alfredo Guzzoni ezredes (1922. szeptember 1. – 1924. május 30., 1925. június 15. – 1927. március 31.) és Giuseppe Campana ezredes (1924. május 31. – 1925. június 14.).

¹¹ AUSSME, E–8, 140, 4. Cesare Nosedá alezredes, a SzKEB Elnökség titkára Mariettinek, körözletésre, 1926. október 25., n. 409. Benne a SzKEB jelentése a CMAV elnökének, Foch marsallnak, 1926. október 3., n. 407.; AUSSME, E–8, 140, 4. Grandi a párizsi és berlini nagykövetségnek, a bécsi és budapesti követségnek, a müncheni főkonzulátusnak és a Hadügyminisztériumnak, 1926. november 22., 247498. sz. távirat.

¹² AUSSME, E–8, 140, 4. Romano Avezzana párizsi olasz nagykövet a Külügyminisztériumnak, 1926. november 18., 4293/1513. sz. postai távirat.

¹³ Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Affari Politici (a továbbiakban: ASDMAE AP) (1919–1930), 1764, 8167. Giovanni Battista Oxilia alezredes budapesti olasz katonai és légügyi attasé 1928. október 15-ei, 404. sz. bizalmas jelentése a budapesti olasz követségnek, a Hadügyminisztériumnak és a Szárazföldi Erők Vezérkarának. Harmadik melléklet: Foch marsall a SzKEB-nak, 1928. december 2., n. 368/2.

¹⁴ AUSSME, E–8, 140, 4. A Nagykövetek Tanácsának 434. sz. határozata, 1927. május 27., párizsi angol nagykövetség 645/2/1927. iktató számú, francia nyelvű másolata.

A már kiküldött katonai szakelőadók legalizálása és a katonai attaséokra támaszkodó képviseleti rendszer bevezetése nem oldotta meg a honvédség problémáit, hiszen Magyarország mozgástere továbbra is igen korlátozott maradt a katonai külkapcsolatok terén. Különösen, mivel a katonai attasék sem tekinthettek bele mindabba, amire kíváncsiak voltak, és a vezénylések, a tanulmányutak továbbra is tiltottak maradtak.¹⁵ A katonai attasék fogadása sem vált automatikussá, sőt, a francia kormány is csak azért adta meg az immár legálisan kinevezett magyar katonai attasénak az agrément-et, mert ennek hiányába a magyar kormány sem fogadta volna a francia katonai attasét.¹⁶

1926 végére az olasz külpolitika végleg szakított a jugoszláv barátsággal, ugyanis Mussolini az olasz vezetés alatt létrehozandó keleti Locarno 1925-ös meghiúsulását követően egy olyan blokkban kezdett el gondolkodni, melyben immár Magyarország is szerepet kapott. A tömörülés egyik célja Jugoszlávia bekerítése, vagyis semlegesítése volt, hogy az Albánia irányában már körvonalazódó olasz Balkán-politika szabad kezet kapjon. Ennek a törekvésnek volt a gyümölcse az 1926-os olasz–román barátsági, olasz–albán barátsági és olasz–görög kereskedelmi, illetve az 1927. április 3-án aláírt olasz–magyar barátsági szerződés. A két ország kapcsolatának hivatalos mederbe terelése természetesen a két hadsereg kapcsolatainak legalizálásával is járt.

Az olasz–magyar barátsági szerződést követő hónapokban megfigyelhető volt az új kapcsolat kiaknázására irányuló intenzív tervezgetés. A magyar igényeket a lehető legszívélyesebben hallgatta meg és elégtette ki Olaszország, hiszen korábban Guzzoni, később pedig Giovanni Battista Oxilia budapesti olasz katonai és légügyi attasé¹⁷ jelentései egyértelműen jelezték, hogy a magyar hadsereg Németország bűvöletében élt, ennek ellensúlyozására a honvédségnek nyújtott szívességekkel próbálták az olasz hadsereg és hadiipar vonzáskörébe terelni Magyarországot.

1927 után kisebb mértékben ugyan, mint a magyar tisztiek esetében, de olasz érdekek számított az olasz tisztiek magyarországi vezénylése és tanulmányútja is, hiszen az olasz hadsereg fel kívánta mérni a honvédség valós erejét, felkészültségét. Guzzoni hiába ápolt nagyon jó viszonyt Rapaich Richárd ezredessel, később tábornokkal, a magyar kormány teljhatalmú megbízottjával a SzKEB mellett; hiába látta volna őt szívesen katonai attaséként a honvédség felső vezetése; és hiába kérte a budapesti olasz követ, Gaetano Caracciolo di Castagneto¹⁸ is Guzzonit, hogy lássa el a katonai attasé funkcióját; Rapaichsal ketten egyetértettek abban, hogy a SzKEB-on belüli munkaköre összeegyeztethetetlen a katonai attaséval.¹⁹ Így beosztásából adódóan a magyar katonai hatóságok a titkos információkat igencsak szelektíven és korlátozott mértékben osztották meg vele.²⁰ 1927 nyarától, a

¹⁵ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. A római angol nagykövetség jegyzéke az olasz Külügyminisztériumnak, Róma, 1929. január 7. Az angol Légügyi Minisztérium nem engedett betekintést a volt ellenséges országok számára tiltott katonai repülés ügyeibe. Az angolok azért fordultak az olasz Külügyminisztériumhoz, hogy az angol gyakorlattal egyetértésben Olaszország hajlandó-e szabályozni a volt ellenséges országok katonai attaséinak és küldöttségeinek ilyen jellegű jogkörét.

¹⁶ ASDMAE AP (1919–1930), 1763, 8160. Ercole Durini di Monza budapesti olasz követ a Külügyminisztériumnak, 1927. november 26., 3005/1019 sz. postai távirat. Csatolja Oxilia 1927. november 24-ei, 50. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek, a Hadügyminisztériumnak és a SIM-nek.

¹⁷ Pozícióját 1927. szeptember 1-től 1933. március 31-ig töltötte be.

¹⁸ Budapesti követi hivatalát 1920 és 1924. április 8. között töltötte be.

¹⁹ HL Rapaich napló 1922. február 3., 22., június 20., július 3. és augusztus 30.

²⁰ Például HL Rapaich napló 1922. szeptember 22., 23. és 28.

SzKEB felszámolása és az első olasz katonai attasénak az olasz–magyar barátsági szerződést követő kinevezése után viszont már lehetővé vált a bizalmasabb információk megsztása. Erre a feladatra pedig az olasz katonai attasé egyedül nem volt képes, különösen, hogy pár hónap alatt kellett a hivatalnyitás teendői mellett egy teljesen új nemzetközi kapcsolat kiépítésében segédkeznie. Az egymás után hazaküldött tematikus információs jelentései a honvédség fedett szervezeteinek a működését tárták fel, a hadgyakorlatokon látott végre valódi magyar katonát, a hadiipar felépítését és szervezeti struktúráját is felderítette, de azért ennél többre volt kíváncsi az olasz hadvezetés.

A későbbiek ismeretében, a lázas megismerés hónapjait követően, a Honvédség katonai potenciáljától eltérően²¹ a magyar hadiipart nem írták le teljes mértékben Olaszországban,²² vagyis a kibontakozó fegyverzeti együttműködés elegendő alappal szolgált a két hadsereg tagjainak tanulmányútjaihoz.

Az olasz–magyar vezénylések és tanulmányutak tárgyalása előtt szükséges röviden kitérni ezek előzményére, hiszen ez kapcsolatban állt a magyar katonai gondolkodásmód német orientáltságával, ami végül is a látványos olasz gesztusokat és heves barátkozási szándékot eredményezte.

Amint már korábban is kifejtettem, a honvédség számára életfontosságú volt erősebb szövetséges keresése, amely többek között a hadseregfejlesztésben is segítséget nyújt. A történelmi hagyományok, a közös világháborús vereség és az azt követő megalázó békeszerződések szinte automatikussá tették a vesztes országok összefogását és közülük is a legerősebb, vagyis a weimari Németország köré tömörülését. A stresemanni teljesítési politika hivatalosan véget vetett a revíziós mozgalmak támogatásának és a locarnói együttműködés jegyében a konszolidálódó Európa egyik fő pillérévé vált, de ez nem jelentette, hogy a német hadsereg berkeiben is a legőszintébb leszerelési hangulat uralkodott volna. Ezért is volt lehetséges, hogy eleinte az informális személyes kapcsolatoknak köszönhetően, majd pedig rendszeresen, magyar tisztak vegyenek részt a németországi hadgyakorlatokon és szolgáljanak német egységeknél. A Reichswehr 1925. augusztusi és szeptemberi hadgyakorlatain részt vevő három magyar tiszt valószínűleg még inkább Nagy Pál altábornagynak, a honvédség főparancsnokának a von Seeckthez, a német hadsereg főparancsnokához fűződő személyes viszonyának köszönhetette a vezénylést.²³ Guzzoni jelentéseiből és a Honvédelmi Minisztérium utólagos közléseiből lehet tudni, hogy 1925-öt követően állandósultak a látogatások. Az 1926. júliusi hajmáskéri hadgyakorlaton három német tiszt, vagyis egy őrnagy és két százados volt jelen.²⁴ Az 1926. őszi németországi hadgyakorlaton Módly Zoltán tábornok, a Honvéd Főparancsnokság kiképzési csoportfőnöke, Ujfalussy Gábor lovassági ezredes, a 6. honvéd vegyesdandár parancsnokságáról

²¹ Lásd Pietro Badoglio tábornagy egyesített vezérkari főnök lejtő véleményét az olasz szövetséges államok hadseregeiről, vagyis a honvédségről is. *I Documenti Diplomatici Italiani*. 7. sorozat 10. kötet. Róma, 1978. n. 174.

²² Hosszas tanulmányozás után a 12,7mm-es Gebauer géppuskának a licencét is megvették, amiért repülőgépekkel fizettek. Archivio Centrale dello Stato, Ministero dell'Aeronautica, Gabinetto, Affari Generali (a továbbiakban: ACS, Min. Aer., Gab., Aff. Gen.) 1937, 12, 2-IV-16.

²³ *Vadász* 1981/2. 281. o.

²⁴ AUSSME, E-8, 140, 4. Raffaele Guariglia, az olasz Külügyminisztérium Európa és Levante politikai főcsoportjának vezetője a párizsi olasz nagykövetségnek, 1926. október 2., 240157/1102. sz. távirat.

és Horváth Sándor őrnagy,²⁵ illetve Stojakovics Demeter ezredes (hivatalosan követségi tanácsos) berlini magyar katonai szakelőadó vett részt.²⁶ A Honvédelmi Minisztérium utólagos bevallása szerint 1926-tól folyamatosan minden évben tiszteket küldött a honvédség külföldi gyakorló szolgálatra Németországba. 4–6 különböző fegyvernemből kiválasztott tisztról volt szó, akiket 1–4 hónapra vezényeltek német ezredekhez és egyéb egységekhez. A vezénylések célja az egységek kiképzésének, a belső szolgálati rend, a felszerelés stb. tanulmányozása volt. A kiküldetést úgy időzítették, hogy a tiszt részt vehessen a német gyakorlatokon vagy különböző műveleteken. Ezen kívül minden évben a német vezérkar meghívására további 2–3 magyar tiszt vett részt néhány nap erejéig a német szárazföldi erők éves hadgyakorlatán.²⁷ 1927 áprilisát követően folyamatosan érkeztek a további hírek a honvédség német kapcsolatairól, amelyet korábbi államközi megállapodások szabályoztak, amelynek köszönhetően magyar és német tisztek egymás hadseregét tanulmányozták és hadgyakorlatokon is részt vettek. Amikor Oxilia a Németországba vezényelt magyar tisztek számára, a vezénylés helyére és időtartamára vonatkozó információkat szeretett volna kapni Fülek Dezső alezredestől, a Honvédelmi Minisztérium Elnökség B osztályának vezetőjétől, ez utóbbi elég tartózkodónak bizonyult, csak annyit volt hajlandó elárulni, hogy csapathoz, technikai jellegű tanulmányok céljából kb. 3–4 hónapra mentek ki tisztek, de számukról semmit sem volt hajlandó mondani. Az eszmecszeréről készült jelentés többek között azt is elárulja, hogy az utóbbi években a honvédség tiszteket küldött tanulmányútra különböző európai országokba annak érdekében, hogy megismerjék annak a nyelvét. Többek között Olaszországba is küldtek néhány tisztet, akik közül az egyik 1927 szeptemberében éppen Padovában tartózkodott.²⁸

Ezek az információk 1927 nyarától lassanként mind ismertté váltak az olasz katonai vezetés előtt, így a német befolyás kompenzálására a lehető leglelkesebben hagyták jóvá a különféle magyar elképzeléseket, sőt, sokszor Oxilián keresztül maga az olasz Hadügyminisztérium²⁹ vetett fel új javaslatokat.

²⁵ 1926-ban Guzzoni szerint ő nem is szerepelt a katonai nyilvántartásban, mindenesetre a 6. vegyesdandár-parancsnokságon teljesített szolgálatot.

²⁶ AUSSME, E-8, 140, 4. Guzzoni a Hadügyminisztériumnak és a Szárazföldi Erők Vezérkarának, 1926. október 19., n. 27 bizalmas saját kezébe.

²⁷ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. De Astis budapesti ideiglenes ügyvivő a Külügyminisztériumnak, 1928. október 17., 2687/1083. sz. postai távirat. Csatolva továbbította Oxilia 1928. október 15-ei, 404. sz. bizalmas jelentését a budapesti olasz követségnek, a Hadügyminisztériumnak és a Szárazföldi Erők Vezérkarának.

²⁸ ASDMAE AP (1919–1930), 1757, 8139. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1927. október 1., 2551/844/A2. sz. postai távirat. Továbbította Oxilia 1927. szeptember 28-ai, szám nélküli jelentését a budapesti követségnek. Az 1927. október 17-ei 14. bizalmas jelentés Oxiliától ennek a témának a folytatása.; ASDMAE AP (1919–1930), 1757, 8139. De Astis a Külügyminisztériumnak, Budapest, 1927. október 18., 2638/879. sz. postai távirat. Felterjesztette Oxilia 14. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek és a Hadügyminisztériumnak, 1927. október 17. Oxilia nem tudott semmit sem a Padovában tartózkodó tisztról, de ezentúl minden Olaszországba igyekvő katonáról jelentett. Lásd ASDMAE AP (1919–1930), 1756, 8138. De Astis a Külügyminisztériumnak, Budapest, 1927. november 1., 2794/947. sz. postai távirat. Továbbította Oxilia október 31-ei, 27. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak, a SIM-nek és tudomásul vétel céljából a budapesti követségnek Simsay Lajos nyugállományú magyar százados olaszországi utazásáról.

²⁹ A továbbiakban nem írom ki a nemzetiséget, mert a magyar honvédelmi intézmény neve Honvédelmi Minisztérium, ennek olasz megfelelőjének pedig Hadügyminisztérium volt.

Az olaszországi vezénylések és tanulmányutak kereteinek kialakítása és megindítása

Az 1927. április 3-án aláírt olasz–magyar barátsági szerződés egy olyan kapcsolat hivatalos elismerését jelentette, mely már régóta érelődött. Az első világháborút követően mindkét ország kormánya felismerte a másikban a lehetséges partnert céljai eléréséhez, és a Locarno utáni olasz Balkán-politika feladva a jugoszláv kapcsolatokat már olyan blokkban gondolkodott, melyben Magyarország is szerepelt. Ennek megfelelően újra napirendre került a honvédség olasz segítséggel történő fejlesztése. Az 1927-es megállapodást immár konkrét együttműködés is követte, így a politikai akarat ezúttal sikeresen vitte keresztül a kényesebb katonai kérdések rendezését is.

Egyszer s mindenkorra megszűntek azok a nehézségek, amik miatt csak civilként (pl. nyugdíjas katonai szakíróként) lehetett kérelmezni az olasz hatóságoktól magyar katonák olaszországi utazásának engedélyezését és esetleges támogatását. Természetesen ez nem jelenti, hogy korábban nem lettek volna próbálkozások, csak az olasz Külügyminisztérium vagy Hadügyminisztérium nagyon diplomatikusan, de rendre elutasította őket.³⁰ Ez az oka annak, hogy a korábbi tanulmányutak igazából olyan turistaútra hasonlítottak, ahol egyedül menetelés közben látott katonát az illető, vagyis csak általánosabban információ-szerzésre volt lehetőség, nem pedig konkrét kérdések tanulmányozására.³¹

1927 áprilisában az olasz–magyar barátsági szerződés aláírásakor esedékes tárgyalások során Mussolini kedvezően fogadta Bethlen István miniszterelnöknek a honvédség felfegyverzésére vonatkozó kérését. Csakhogy 1927 áprilisában Bethlen nem csupán Mussolinivel tárgyalt, hanem a magánemberként éppen Rómában tartozó Hans von Seecktel is, akit meghívott Budapestre. Von Seeckt felmérte a magyar hadsereg állapotát, az elérendő külpolitikai célokat és mivel kis létszámú, de jól felszerelt és gyorsan mozgó

³⁰ Lásd Rezuck Jenő tüzér főhadnagy esetét, aki civilként szeretett volna járni a Tor di Quinto-i ugrató tanfolyamra, illetve Mares István nyugállományú százados, a „San Giorgio” lovassporttal foglalkozó magyar magazin munkatársa kérelmét, aki a pinerolói lovasiskolát kívánták megtekinteni. ASDMAE AP (1919–1930), 1753, 8127. Mario Arlotta, az olasz Külügyminisztérium Európa és Levante politikai főcsoportjának vezetője a Hadügyminisztériumnak, 1926. május 28. 16:20., 350. sz. fonogramm; ASDMAE AP (1919–1930), 1753, 8127. Arlotta a Hadügyminisztériumnak, 1926. május 29. 221713/196. sz. távirat; ASDMAE AP (1919–1930), 1753, 8127. Augusto Biancheri, az olasz Külügyminisztérium Európa és Levante politikai főcsoport 3. osztályának vezetője (ez volt a Közép-Európai referatúra) a budapesti olasz követségnek. 1926. június 14., 224265/184. sz. távirat. Továbbítja a Hadügyminisztérium 1926. június 7-ei, 7749. sz., Külügyminisztériumnak szóló átiratát.

³¹ Például Swoboda Lajos tanácsnok (vagyis alezredes) 1926. augusztus 16. és szeptember 11. között tanulmányúton volt Olaszországban, ami azt jelenti, hogy körbeutazta a félszigetet és beszélgetett minden katonával és járőrkölvel, akivel csak tudott. A fasiszta milíciáról írt, a folyamatos kontrollról, a Balkán konszolidálása elleni olasz törekvésekről. A felek felkészületlensége miatt valószínűtlennek tartott egy közeli olasz–jugoszláv háborút. Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke 1919–1945. (a továbbiakban: HL VKF) 2. osztály 1926 2057/B; vagy Heszleány József vkszt. őrnagy esete, aki a Budapest–Trieszt–Velence–Bologna–Firenze–Róma–Nápoly–Genova–Milánó–Padova–Feltre–Belluno–Cortina d’Ampezzo–Dobbi-aco (Toblach)–Bruck a.d. Mur–Bécs–Budapest útvonalon utazott 1926. július 27–augusztus 22. között, katonát csak menetelés közben látott. Egy tartalékos tüzér századostól nyert információkat, aki elismerő hangon szólt a magyar katonák első világháborús teljesítményéről, és aki szerint az olasz hegyi tüzérség 1926-ban is a zsákmányolt Osztrák–Magyar Monarchia-béli hegyi ágyúkkal volt felszerelve. HL 2. VKF osztály 1927 Sz./543 „B”; vagy Kiss János és Pajtás Gyula főelőadók (vagyis századosok) útja, akik a tengerpart mentén körbehajóztak Olaszországot. Jelentésükben az egyetlen lényeges megfigyelés az, hogy ellentét volt a milícia és a hadsereg között. HL 2. VKF osztály 1927 Sz./662 „B”.

hadsereget támogató elképzelése termékeny talajra talált a magyar hadsereg felső vezetésében, 1927. októberi látogatása kifejezetten a magyar haderő fejlesztési programjának összeállítását szolgálta.³² A magánjellegűre tervezett látogatás sem került el az olaszok figyelmét,³³ ami csak további találgatásokra adott okot, és ez akaratlanul tovább puhította az olaszokat.

Az eredmény meg is lett, ugyanis 1927. november végén Ercole Durini di Monza budapesti olasz követ³⁴ és Oxilia, Mussolini engedélyével, elébe akart menni a magyar szándéknak, és fel akarta vetni a magyaroknak, hogy kérjék tisztjeik olaszországi vezénylését. Már csak azért is, mert a Honvédelmi Minisztérium a napokban kérdezte Oxiliától, lehetséges-e küldeni két tisztet a pinerolói lovassági iskolába. Ezek után Oxilia már azt fejtegette jelentésében, hogy Magyarországon népszerű az olasz lovaglási stílus, amire rá lehetne játszani, illetve a kérelem egy vezénylési program eleje lenne, ami az olasz igényeknek is megfelelne, hiszen az olasz katonai kultúrát terjesztené el Magyarországon, és közelebb hozná a magyar hadsereget az olaszhoz. A magyar kérelmet kifejezetten nem tiltja egyik békeszerződésbeli cikkely sem [sic!], és ellensúlyozná a németországi vezényléseket. Oxilia szerint a törzstiszti tanfolyamok látogatása felé kellett volna terelni a magyar tiszteket, illetve a lehető legszívélyesebben kellett volna teljesíteni Schindler Szilárd alezredes, akkor még fedett beosztású római katonai attasé³⁵ kérését a pinerolói iskola látogatásával kapcsolatban.³⁶ 1927 novemberében Oxilia tovább kérdezősködött a Honvédelmi Minisztériumban, mire a megkérdezettek kifejtették, hogy örülnének, ha tanulmányozhatnák egy nagyhatalom hadseregét és légierijét. Oxilia szerint ennek a kívánságnak volt jele a szándék, hogy magyar tiszteket küldjenek Olaszországba. Valaki azt is megszéllőztette, hogy a Honvédelmi Minisztérium hadműveleti osztály vezetője fel fogja venni a kapcsolatot az olasz vezérkarral. Oxilia egy szoros együttműködés kibontakozását

³² *Vadász* 1981/2. 282–283. o. Külön köszönettel tartozom Vadász tanár úrnak, hogy felhívta figyelmemet von Seeckt 1927-es budapesti látogatására.

³³ ASDMAE AP (1919–1930), 1757, 8139. Camillo Rossi ezredes berlini olasz katonai attasé 1927. november 18., 618. sz. bizalmas jelentése a berlini nagykövetségnek, a Hadügyminisztériumnak és a Vezérkar Hírszerző Hivatalának. Ebben jelentette, hogy az 1927-ei westfáliai nagygyakorlatokon az alábbi magyar tisztek vettek részt: Stojákovics ezredes (feltételezte róla, hogy fedett beosztású katonai attasé), Kozma Ferenc ezredes (a hajmáskéri tábor parancsnoka), Lichtneckert András ezredes (a Honvédelmi Minisztérium kiképzési osztályának vezetője, nevét később Littayra változtatta), Gross vkszt. őrnagy (azonosítása nehézségekbe ütközik, mivel lehet: Gross – később Gyimesy – Ernő, Gross – később Gyimesy – Frigyes, illetve Gross – később Nemerey – Márton), illetve tudomása szerint egy ismeretlen magyar tiszt és kadét teljesített szolgálatot német csapatoknál. A budapesti olasz követség 1927. október 31-én jelezte von Seeckt jelenlétét Budapesten. Rossi ezredes ezt sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudta.

³⁴ Budapesti követi funkcióját 1924. április 9. és 1930. január 31. között töltötte be.

³⁵ 1926. január 1-jétől 1927. november 1-jéig katonai szakelőadó volt, majd ezt követően egészen 1932. június 15-ig katonai attasé. 1928. március 30-tól hasonló minőségben Olaszországgal párhuzamosan Albániába is akkreditálták. Felváltását követően a HM 1/a. osztály élére nevezték ki. *Szakály* 1984/3 584. o.

³⁶ ASDMAE, AP 1919-1930, 1758, 8145. Durini Mussolininek, 1927. november 22., n. 2968/998. Csatolva Oxilia 1927. november 22-ei, 42. sz. bizalmas jelentése a Hadügyminisztériumnak és a budapesti olasz követségnek.

prognosztizálta, melynek keretében fegyvereket kapna Magyarország, és ennek kidolgozását megfontolásra javasolta Olaszország számára.³⁷

A kölcsönös együttműködési szándék felmérését követően, 1927. október végén átadták az első konkrét magyar tervezetet, ugyanis ekkor került sor a fasiszta Olaszország tanulmányozására kiküldött magyar parlamenti küldöttség utazására. A delegáció vezetője br. Prónay György miniszterelnökségi államtitkár volt, egyben Bethlen személyes jó barátja és bizalmi embere. Prónay a különféle protokolláris látogatások során találkozott Dino Grandi³⁸ külügyminisztériumi államtitkárral is, akinek átadott egy aláírás, címzett, fejléc, dátum és iktatószám nélküli francia nyelvű emlékeztetőt.³⁹ Minden túlzás nélkül a fenti dokumentumtól és a Honvédelmi Minisztérium tervezetétől vette kezdetét a tényleges olasz–magyar katonai együttműködés.

Prónay emlékeztetőjében a magyar kormány 2-2 pilóta számára kért vadászrepülő és bombázó kiképzést az olasz légierő kötelékében, a megvalósításra pedig a dokumentum az alábbi három lehetőséget javasolta:

- a szárazföldi erők egy egységéhez vezényelnék a pilótákat, közel egy katonai repülőtérhez, miközben azok valójában a légierő tanfolyamait hallgatnák;
- egy civil repülő iskolába lennének beíratva a pilóták, de a mellette lévő katonai pilótaiskola kurzusaira járnának;
- ideiglenesen olasz állampolgárságot kapnának.

Prónay az első opciót javasolta, Grandi pedig a másodikat. Az utóbbi rögtön el is vetette a harmadik lehetőséget, hiszen szerinte, egy nagyhatalom állampolgársága sokkal komolyabb dolog volt, minthogy szimpla trükközés kedvéért adnák meg bárkinek is.⁴⁰

Közben Schindler is átadta a Honvédelmi Minisztérium tervezetét, ami az alábbi pontokat tartalmazta:

- 1 vezérkari tiszt kiküldése a kiképzés tanulmányozására (elő- és utóképzés, csapatkiképzés, a fasiszta milícia egységeinek és alakulatainak a kiképzése);
- 1 gyalogsági tiszt kiküldése a kerékpáros egységek tanulmányozására (egy bersaglieri ezredhez kellene beosztani);

³⁷ ASDMAE AP (1919–1930), 1757, 8139. Durini a Külügyminisztériumnak, 1927. november 30., 3033/1030. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 1927. november 25-ei, 62. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak, a SIM-nek, és a budapesti olasz követségnek.

³⁸ Dino Grandi a fasizmus egyik vezéregyénisége volt. Egyike azon keveseknek, akiknek a mozgalmi időktől egészen a diktatúra bukásáig sikerült az élvonalban maradni, miközben önálló véleményüknek is sikerrel adtak hangot. Az általa betöltött hivatalok: belügyminisztériumi államtitkár (1924. július 3. – 1925. május 14.), külügyminisztériumi államtitkár (Mussolini helyetteseként a Külügyminiszter tényleges irányítója, 1925. május 14. – 1929. szeptember 12.), külügyminiszter (1929. szeptember 12. – 1932. július 20.), londoni nagykövet (1932. július 30. – 1929. június 4., a dátumok a tényleges nagykövetségi szolgálat elejét és végét jelzik), igazságügyminiszter (1939. augusztus 1. – 1943. február 6.), a Camera dei Fasci e delle Corporazioni elnöke (a fasiszta parlament alsóháza, 1939. november 30. – 1943. augusztus 5. Ez utóbbi egyben a Camera dei Fasci e delle Corporazioni feloszlatásának is a dátuma.)

³⁹ Kozma Miklós szintén tagja volt a delegációnak, levéltári források híján pedig a történészek eddig kizárólag Kozma naplójára támaszkodva foglalkoztak a Prónay-féle látogatással. Kozma azért sem írhatott naplójában Prónay titkos megbízásáról, mert amikor Prónay átadta a kérdéses emlékeztetőt, Kozma éppen Albániában időzött a római magyar követ, Hory András társaságában. *Ormos* 2000. 155–160. o.

⁴⁰ ASDMAE, AP (1919–1930), 1758, 8145. Grandi a budapesti követségnek, 1927. december 10., 263800/492. sz. bizalmas távirat. Csatolva küldi Prónay emlékeztetőjének másolatát.

- 1 tüzértiszt kiküldése az önjáró, a gépi vontatású nehéz tábori- és a nehéztüzérség tanulmányozására;
- 1 tiszt kiküldése a harcokcsiegységek tanulmányozására;
- 2 tiszt kiküldése, hogy részt vegyenek valamelyik hadosztály szintű manőveren és táborozáson;
- 1 vezérkari tiszt kiküldése a parancsnokságok és főleg a törzstiszti tanfolyamok működésének tanulmányozására (hogy ide járhassanak magyar tiszték);
- 4 tiszt kiküldése a volt monarchiabeli légierőtől, a LÜH küldötteiként, hogy tanulmányozzák az olasz katonai légierőt;
- 2 folyamór tiszt kiküldése a Belügyminisztérium részéről, (ezek korábban a Monarchia tengerészetében szolgáltak), hogy frissítsék ismereteiket a haditengerészetről és a torpedóvető hajókról.

Mindegyik csapathoz vezényelt tisztnek legalább a kiképzés első periódusát végig kellene szolgálni egy a fegyvernemének megfelelő egységnél.⁴¹

Prónay feltehetőleg azért adta át külön és személyesen Grandinak a program légi-erős részét, mert ez utóbbi volt a leginkább kompromittáló Olaszország számára. A többi pontnál ugyanis már lehetett valamiféle precedensre hivatkozni, hiszen a sajtóvisszhangot kapó 1926. őszi németországi vezénylés is következmény nélkül maradt.

A tervezetekből látszódik, hogy ezek célja már nem az egyszerű tapasztalatszerzés volt, hanem egy tudatos fejlesztési program részét képezték. Oxilia is megjegyezte, hogy a Honvédelmi Minisztérium azokhoz a csapat-, fegyver- és haderőnemekhez kívánt tiszteket küldeni, amelyek nem vagy csak részben voltak meg Magyarországon, vagyis a nehéztüzérség, a harcokcsizó alakulatok, a légierő, a magasabb parancsnokságok, a gyorsan mozgó egységek megismerésére és a magyar felségvizeken is alkalmazható haditengerészeti ismeretekre volt igény.

1927. december 10-től az olasz bürokrácia is elkezdett foglalkozni a tervezettel, ugyanis aznap Grandi levélben fordult Italo Balbo légügyi államtitkárhoz⁴² Prónay emlékeztetőjével kapcsolatban. Prónay második javaslatát támogatta, a kérdéses pilótáknak le kellett volna mondaniuk magyar rangjukról (ez a magyar kormány dolga lett volna), egyszerű civilként kellett volna beiratkozniuk egy polgári repülőiskolába, mely közelében katonai pilótaoktatás is folyt, ahova valójában jártak volna. A kiképzés végén nem kaptak volna pilótaigazolványt, a rangsorolásukat pedig bizalmasan csak a magyar kormánnyal közölték volna.⁴³ Balbo december 28-ai válaszában további pontosítás kért, miszerint kell-e alapki-

⁴¹ ASDMAE, AP (1919–1930), 1758, 8145. Hadügyminisztérium a Külügyminisztériumnak, 1927. december 12., n. 22116. Továbbítja Oxilia 1927. november 24-ei, 57. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak, a budapesti olasz követségnek és a Szárazföldi Erők Vezérkarának. Ugyanezt a listát lásd még Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Királyi Honvédelmi minisztérium 1919–1945. (a továbbiakban: HL HM) 1928. Eln. B. osztály Bév tétel 8303. iktató szám 15875. alap szám. Ezen az áll, hogy Schindler 1927. november 25-ére mindent lerendezett az olaszoknál, vagyis ekkorra adta le a kéréslistát.

⁴² 1926. november 6. és 1929. szeptember 12. között légügyi államtitkár (Mussolini helyetteseként a Légügyi Minisztérium tényleges vezetője), majd 1929. szeptember 12. és 1933. november 6. között Légügyi miniszter. 1934. január 1-jétől pedig 1940. június 28-án bekövetkezett haláláig Líbia kormányzója volt.

⁴³ ASDMAE, AP (1919–1930), 1758, 8145. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1927. december 20., 3267/1092. sz. postai távirat. Csatolva Grandi levele Balbónak, 1927. december 10., n. 2637/1112.

képzés a pilótáknak, mert ez esetben Prónay második javaslatát tartotta megvalósíthatónak. Ha csak a szakképzésre lett volna szükség, akkor pedig az első javaslatot.⁴⁴

1928 januárjában kirobbant a szentgotthárdi fegyverbotrány,⁴⁵ így érthető, hogy a Hadügyminisztérium hirtelen nagyon óvatosan kezdett viszonyulni a magyar kívánsághoz, és leszögezték, hogy nem engedélyezik magyar tiszték civillként történő szerepeltetését, hiszen ez csak jobban felkeltené a figyelmet. Hosszú távon pedig inkább titkolni kellene a nemzetiségüket.⁴⁶ Eközben a Honvédelmi Minisztérium, mintha mi sem történt volna, Oxilián keresztül küldözte a vezénylésekre vonatkozó kéréseit.⁴⁷ Utólag persze bebizonyosodott, hogy megérte az óvatosság, ugyanis Románia, így egyben a Kis-Antant is tudomással bírt a magyar tiszték olaszországi kiképzéséről.⁴⁸ A fegyverszállítással ellentétben viszont az olaszországi tanulmányutak és vezénylések sohasem szolgáltattak okot nemzetközi botrányokra, legfeljebb néha kitért a témára valamelyik kisantantbeli állam sajtója, de minden esetben különösebb visszhang nélkül.

Grandi tehát alternatív lehetőségként az MVSN parancsnokságához fordult, hátha a fasiszta milícia rugalmasabbnak bizonyul. Ezúttal sikerrel is járt, mivel Barzan, az MVSN vezérkari főnöke lehetségesnek tartotta magyar tiszteknek a milícia egyenruhájában történő szerepeltetését, de lebukás esetén ő sem tudott kellő indoklással szolgálni,⁴⁹ így érthe-

⁴⁴ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Balbo Grandinak, 1927. december 28., 37043. sz. bizalmas levél.

⁴⁵ 1928. január 1-jén a szentgotthárdi határátkelőnél, szándékosan a magyar oldalon, osztrák vámosok – az osztrák szociáldemokrata párt információinak köszönhetően – lelepleztek egy illegális fegyverszállítmányt. Mivel Magyarország számára a trianoni békeszerződés 118. cikkelye szerint tilos volt fegyverek, lőszer és hadianyagok behozatala, a leleplezés egyben a békeszerződés megszegésére is rávilágított. A szállítmányt Olaszország küldte. A meglehetősen zavaros, inkoherens és utólag megszerkesztett menetlevéllel nem sikerült megmagyarázni az ügyet, mely lehetőséget szolgáltatott a Nemzetek Szövetségének, hogy elsőként Magyarországon próbálja ki a népszövetségi vizsgálatot. A botrány történetére lásd *Zsiga Tibor: A szentgotthárdi fegyverbotrány*. Szombathely, Pannon Műhely, 1990.

⁴⁶ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Hadügyminisztérium a Külügyminisztériumnak, 1928. január 24., n. 447.

⁴⁷ A honvédelmi miniszter a listán felsoroltakon kívül egy műszaki tisztet is szeretett volna küldeni Olaszországba. Ezen kívül kettő vagy három vezérkari tiszt is ment volna egy vagy két hónapra, akiket valamelyik hadosztály- vagy hadtest-, esetleg hadsereg-parancsnokságra kívánt beosztani, hogy gyakorlati ismereteket szerezhessenek az olasz egységek vezérkari szolgálatáról, és hogy egy vagy két hétig jelen lehessenek az olasz egységek gyakorlatozásán. ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1928. január 16., 107/44. sz. titkos postai távirat. Csatolva küldi Oxilia jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti olasz követségnek, 1928. január 16., n. 4. bizalmas.

⁴⁸ Homlok Sándor százados párizsi katonai attasé 1928. június 3-án azt jelentette, hogy a román követségnek két kérdést kell felderítenie: „*milyen keretekben szándékozik a magyar hadvezetőség repülő-tisztek kiképzését Olaszországba eszközölnie. Mennyi az e célra Olaszországba küldendő tiszték száma, ezek milyen fokú és tartalmú kiképzésben fognak részesülni. (...) mennyiben igaz Magyarországnak Svájcban állítólag már meglévő, avagy megköntendő fegyver és hadianyaggyári összeköttetésének*” léte. (Aláhúzza az eredetiben is.) HL 2. VKF osztály 1928. 20501/Titkos.

⁴⁹ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Grandi a Minisztertanácsnak, a Hadügyminisztériumnak, a Haditengerészeti minisztériumnak, a Légügyi Minisztériumnak és a budapesti követségnek. 1928. január 31., 205352/c. sz. távirat, illetve Magyar Országos Levéltár, Archivio Centrale dello Stato – Róma, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Gabinetto (1923–1943), Iratok (a továbbiakban: MOL X 9362) 32701. doboz fascicolo 15/2-9 n. 840. prot. és ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. F. Giunta (miniszterelnökségi államtitkár) a Külügyminisztériumnak, 1928. április 16., n. 840/15-2-9.

tő, hogy az érintett szakminisztériumok képviselőinek értekezlete után,⁵⁰ illetve miután az itt elfogadottakat is próbálta szelídíteni a Külügyminisztérium,⁵¹ Mussolini az alábbiakat közölte Hory András római magyar követtel:⁵²

– mivel a Nagykövetek Tanácsának döntése tiltja a magyar pilóták szolgálattételét olaszországi katonai bázisokon, ha ezek ideiglenes lemondanak magyar állampolgárságukról, ideiglenesen megkapnák az olasz állampolgárságot és kikerülnék a problémát.

– a többi vezényelendő tiszttel kapcsolatban viszont a trükközés helyett nyíltan kellene hirdetni a 142. cikkely betű szerint értelmezését, ugyanis ez nem szól arról az esetről, ha a magyar tisztek azért mennek külföldi szolgálattételre, hogy olyan kiképzést kapjanak, ami amúgy engedélyezett a magyar hadsereg tagjai számára.⁵³

Valószínűleg valahol útközben elsikkadt Mussolini április végi közlése, ugyanis 1928. május végén Csáky Károly honvédelmi miniszter, Róder Vilmos, a honvéd vezérkar főnökének helyettese⁵⁴ és Vassel Károly, a légügyi hivatal vezetője érdeklődött egy gyors megoldással kapcsolatban az Olaszországba küldendő magyar tisztek kapcsán. Oxilia válaszul ismertette Mussolini 1928. április 23-ei 1919/103. sz. korlátozott terjesztésű táviratát, amire Csáky úgy reagált, hogy az állampolgárság változtatása teljes mértékben lehetetlen, és továbbra is a pilóták civilként való szerepeltetését javasolta, a vezénylésekkel kapcsolatban pedig precedensekkel példálózott, hiszen a Kis-Antant is tudott a magyar és német tisztek kölcsönös látogatásairól, de nem avatkozott közbe, illetve az angol hadsereg is fogadott már német tiszteket.⁵⁵ Csáky később sem engedett, így úgy tűnt, hogy a tanulmányutak ügye rendeződött, ahogy a szárazföldi erőkhöz történő vezényléseké is, és csak a pilóták kiképzéséről nem sikerült közös nevezőre jutni. Fontos megjegyezni, hogy a pilóták ügyétől eltérően 1928 februárjától fokozatosan megvalósították a Honvédelmi Minisztérium tervezetének többi pontját, hiszen már ekkortól sor került egyéb vezény-

⁵⁰ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Róma, 1928. február 14., Jegyzőkönyv Cesare Nam alezredes (Hadügyminisztérium képviselőjében), Fabrizio Ruspoli sorhajókapitány (Tengerészeti minisztérium képviselőjében.), G. Tedeschini Lalli repülő alezredes (Légügyi Minisztérium képviselőjében), Alberto de Marsanich (Külügyminisztérium, Európa és Levante politikai főcsoport 3. osztályának vezetője) és Raffaele Guariglia (ő nem szerepel az aláírók között) megbeszéléséről.

⁵¹ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. De Marsanich vagy Guariglia beszámolója Mussolininek az 1928. február 14-ei megbeszélésről [dátum és aláírás nélkül]; Guariglia véleményét a magyar pilóták olaszországi kiképzéséről lásd MOL K 64 1928-23-261.

⁵² Római hivatalát 1927. január 13. – 1933. december 31. között töltötte be.

⁵³ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Mussolini Durininek, 1928. április 23. 24:00, 1919/103. sz. korlátozott terjesztésű távirat; ugyanezt Grandi Horyn keresztül is közölte a magyar külügyminisztériummal Lásd: MOL K 64 1928-23-280. Hory Walkó Lajos külügyminiszternek, 1928. április 24. Mussolini tehát egy a Prónay-féle emlékeztetőt és az 1928. február 24-ei külügyminisztériumi beszámolóban foglaltakat is figyelembe vevő kompromisszumos javaslatot fogalmazott meg. Mivel Mussolini lényegében engedélyezte magát a vezénylést, a kompromisszum inkább jelentette a magyar kérések támogatását, mint a saját minisztériumi aggályainak a meghallgatását.

⁵⁴ A hivatalos megfogalmazást szerint a Honvédelmi minisztérium VI. (katonai) csoportfőnökének helyettese. Csak közvetlenül a második világháború előtt szűnt meg a vezérkarnak, mint a Honvédelmi minisztérium VI. csoportjaként történő fedése, de a tanulmányban végig a valós és nem a hivatalos megnevezéseket követtem.

⁵⁵ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Hadügyminisztérium a Külügyminisztériumnak, 1928. június 10., n. 10844. felterjesztette Oxilia 1928. május 22-ei, 218. bizalmas jelentését a budapesti követségnek, a Szárazföldi Erők Vezérkarának, a Hadügyminisztériumnak és a Légierő Vezérkar 1. hadművelési osztály 3. alosztályának.

lésekre és tanulmányutakra.⁵⁶ A hivatalos állásfoglalás szerint, Raffaele Guariglia kissé ironikus megfogalmazásában, a magyar katonai delegációk olaszországi tartózkodásának céljával az alábbiak formulát lehetett hangoztatni: „étudiant les moyens de déffence [sic!] du pays”⁵⁷

A pilótakérdést újra a politikai akarat próbálta kibillenteni a holtpontról, ugyanis a Csáky által olyannyira ellenzett megoldást Schindler is megírta 1928. május 29-ei jelentésében. A jelentés hátoldalán többek között azt írták ceruzával, hogy „Schindler további intézkedéseket ne tegyen, »B[ethlen]« úr Ő Nagyméltósága tervezi a »Raid« alkalommal idejövetelét, mely alkalmat adna a kérdés végleges rendezésére.”⁵⁸ vagyis Bethlen saját kezébe vette az ügyet. Miután Mussolini Durinin keresztül közölte Bethlennel az olasz álláspontot,⁵⁹ a magyar miniszterelnök válaszában jelezte, hogy mivel a Honvédelmi Minisztérium jogászai nem referáltak a rájuk bízott kérdésről, Bethlen személyesen fordult jogászokhoz, hogy megbeszéljék az állampolgárság-változtatás lehetőségéről, illetve kérdezte mik ennek az olasz feltételei és menete.⁶⁰ Mivel a Bethlen által megbízott bizottság sem végzett egyhamar, és az újabb vezénylési kérelmek továbbítása mellett Oxilia rendszeresen megemlítette feletteseinek a magyar pilóták kérdésének fontosságát, valószínűsíthető, hogy valójában mindkét fél a másikra várt.

Közben magyar folyamörök mentek Olaszországba,⁶¹ a magyar vívósövetség kért és kapott engedélyt magyar tisztek küldésére az olasz Vívó Továbbképző Iskolába,⁶² illet-

⁵⁶ Pár példa: ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Guariglia a budapesti követségnek, 1928. február 20., 209588/84. sz. távirat Továbbítja a Hadügyminisztérium 1928. február 9-én a 2712. sz. utasítását; ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8168. Külügyminisztérium a budapesti követségnek, 1928. április 18., 3864 PR sz. futárra küldött távirat; ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Guariglia távirata a Hadügyminisztériumnak [230955/1039. sz.] és a budapesti követségnek [230956/251. sz.], 1928. június 11.; HL 2. VKF osztály 1928. 20751/Titkos; ASDMAE AP (1919-1930), 1764, 8167. Durini a Külügyminisztériumnak, 1928. július 18., 1817/725 A39. sz. postai távirat. Felterjesztette Oxilia 1928. július 18-ai, 309. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak, a budapesti olasz követségnek és a Szárazföldi Erők Vezérkarának; Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztériumi levéltár, Külügyminisztérium, Politikai osztály általános iratai (a továbbiakban: MOL K 63) 302. csomó 1928-35-3953. és HL HM 1928. B. o. Bév. Tétel 8677. alapszám.; ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1928. szeptember 12., 2370/954 A39. sz. postai távirat. Felterjesztette Oxilia 1928. szeptember 11-ei, 352. sz. bizalmas jelentését a budapesti olasz követségnek, a Hadügyminisztériumnak és a Légierő Vezérkar 1. hadművelleti osztály 3. alosztályának.

⁵⁷ „A hon védelmének módszereit tanulmányozzák” MOL K 64 40. csomó 1930-23-57.

⁵⁸ HL 2. VKF osztály 1928. 20543/Titkos.

⁵⁹ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Mussolini a budapesti követségnek, 1928. június 9. 19:00, 3011 R számú titkos futárra küldött távirat.

⁶⁰ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Durini a Külügyminisztériumnak, 1928. június 30. 21:00., 4051/201. sz. bizalmas távirat.

⁶¹ ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1928. szeptember 25., 2483/1004. sz. postai távirat. Csatolva Oxilia jelentése a budapesti követségnek, a Hadügyminisztériumnak és a Szárazföldi Erők Vezérkarának, 1928. szeptember 25., n. 374. bizalmas., amire válaszul lásd ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Hadügyminisztérium Oxiliának és a Külügyminisztériumnak, 1928. október 9., n. 19297.

⁶² Scuola Magistrale di Scherma e di Educazione Fisica, a későbbiekben átszervezték, és továbbra is Rómában működött, de mint Scuola centrale militare di educazione fisica. ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Gazzera hadügyi államtitkár a Külügyminisztériumnak, 1929. [1928.] november 29., n. 22988.; ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Guariglia távirata a Hadügyminisztériumnak [262765/2-120. sz.] és a budapesti követségnek [262766/913. sz.], 1928. december 4.; Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito, A–1 (Memorie Storiche), vol. 0545.

ve 1929-től felmerült magyar tisztek franciaországi vezénylésének a lehetősége is. Ezen katonapolitikai nyitás onnan eredeztethető, hogy 1928-ban a párizsi magyar katonai attasé is megkapta a francia vezérkartól azt a tájékoztatót, amiben azokat az egységeket és intézményeket sorolták fel, ahová külföldi tiszteket lehetett vezényelni. A Honvédség korábban feltehetőleg azért nem kapott ilyet, mert hivatalosan nem tartózkodott magyar katonai attasé Franciaországban. A magyar hadvezetés viszont meghívásként értelmezte a tájékoztatót, és a kölcsönösség jegyében először azt vetették fel, hogy érdemes lenne a franciák számára is lehetővé tenni magyar tiszti tanfolyamok látogatását, illetve még 1928-ban kérvényezték magyar tisztek franciaországi fogadását.⁶³ Természetesen mindezt úgy adták elő az olaszoknak, mintha a francia féltől érkezett volna a meghívás.⁶⁴

1929 januárjában Csáky újabb javaslattal állt elő a pilóták ügyében: az ideiglenes állampolgárság-változtatás helyett azt javasolta, hogy hivatalosan civil pilótaiskolába küldjék a magyar katonai pilótákat, miközben titokban vegyenek részt egy párhuzamos katonai kiképzésen és légi bevetéseken. Magát a polgári kiképzést, vagyis az olaszországi tartózkodást pedig a Nagykövetek Tanácsának döntésével kívánta indokolni, ugyanis ez engedélyezte 12 magyar katona számára sportrepülés céljából pilótakiképzés nyújtását. A korábban említett francia „meghívást” pedig Csáky hasznos precedensként említette, hogy ezzel is csillapítsa az olasz aggodalmakat egy esetleges lebukással kapcsolatban.⁶⁵

Csáky javaslata újra lendületet adott a pilóták ügyének. 1929. február 16-án Durini közölte Walkó Lajos külügyminiszterrel, hogy nincs akadálya magyar pilóták és tisztek olaszországi vezénylésének.⁶⁶ 1928. február végén és március elején rögzítették a vezénylés indokait, főbb pontjait, és megállapodtak, ezen milyen tisztek vehettek részt: a magyar kormány nevében a LÜH-nak hivatalosan kellett kérnie egy polgári személyekből álló küldöttség látogatásának engedélyezését, melynek a légvédelmet kellett tanulmányozni, illetve a delegáció tagjai, civilként, olasz polgári repülőórákat vettek. Ezt ugyanis nem tiltotta a békeszerződés. A küldöttség tagjai természetesen titokban katonai kiképzést kaptak, és eleve olyan pilótákat küldtek Olaszországba, akik nem szerepeltek a katonai nyilvántartásban, vagyis eleve civilek voltak.⁶⁷ A részletek letárgyalásával Oxiliát bízták meg, és Csáky kívánságának megfelelően 1929 őszén már sor került az első páros, vagyis a Batáry testvérek kiküldésére.

Batáry Pál és Lajos főhadnagyk Fiumében születtek, olasz anyától. Közvetlenül az első világháború után, az első évfolyamok hallgatóiként kaptak pilótakiképzést,⁶⁸ és a két

⁶³ HL HM 1928. B. o. Bév. Tétel 8677. alapszám 14959., 1460. és 14961. ikt. sz.

⁶⁴ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. január 19. 21:50, 309 R./20. sz. korlátozott terjesztésű távirat.

⁶⁵ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Oxilia a budapesti követségnek, a Hadügyminisztériumnak, a Szárazföldi Erők Vezérkarának, az Légierő Vezérkar 1. hadművelési osztály 3. alosztályának, 1929. január 19., 20. sz. bizalmas jelentés.

⁶⁶ MOL K 64 1929-23-170. 1929. február 18., Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter helyettes napi jelentése Walkó és Durini megbeszéléséről (1929. február 16.)

⁶⁷ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. A Külügyminisztérium Durininek, 1929. február 21., 209287/67. sz. távirat saját kezébe; erre válasz ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. március 4., 298/256. sz. postai távirat. Csatolva Oxilia 1929. március 2-ai, 72. sz. bizalmas jelenése a budapesti olasz követségnek.

⁶⁸ Czapáry 1977. 5. o., Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmánygyűjtemény 3024, *Kistelegdy Ernő*: Adatok a repülőtisztképzés történetéhez 1920-tól 1945-ig. 12. o.

világháború között a LÜH alkalmazottai voltak, ahol 1929-ben főhadnagyi rangjuknak megfelelően főellenőrökként voltak nyilvántartva. Pál többször is visszatért Olaszországba; a Dél-Olasz Repülő Tanfolyam⁶⁹ keretében, 1938 és 1940 között századosi rangban a tiszthelyettesi század parancsnoka volt; 1940 októberében az is szóba került, hogy Musolini meghívására, olasz egyenruhában, olasz dokumentumokkal ellátva, harcoló csapatoknál teljesíthet szolgálatot, amire kizárólag a pilóta rossz egészségügyi állapota miatt nem került sor;⁷⁰ 1942 őszén újra meghívták Batáryt, ezúttal az észak-afrikai hadszíntérre, ennek a meghívásnak viszont már nem ismert a kimenetele.⁷¹

Az eredeti terveknek megfelelően Pálnak a bombavetésben,⁷² Lajosnak pedig a vadász- és lő- kiképzésben⁷³ kellett tovább képeznie magát, a tüzérségi megfigyelő repülésben pedig mindkettőjüknek tapasztalatot kellett szerezniük, illetve az őszi hadgyakorlaton is részt kellett volna venniük. A polgári repülőiskolába való beiratkozásakor nem kellett fizetniük, csak a katonai repülőcsapatoknál elhasznált anyagok árát kellett megtéríteniük. Végül a hadgyakorlaton civilként sem vehettek részt, mert túl sok volt a külföldi, és az iskolákba való beiratkozást is a külföldiek jelenléte miatt menet közben meg kellett változtatni.

Schindler 1929. július 25-ei jelentése alapján Pált eredetileg a malpensai bombavető, Lajost pedig a furbarai vadászrepülő iskolába kellett volna beíratni. Pál hivatalosan a vizzolai Caproni iskolába nyert volna felvételt, Lajos pedig a római Littorio repülőter iskolájába. A testvérek július 23-án jelentkeztek Schindlernél, 24-én bemutatták őket a Légügyi Minisztérium államtitkárságán és 29-én kellett bejelentkezniük a kijelölt parancsnokságokon.

Schindler 1929. augusztus 15-ei jelentése szerint szóba került Pálnak a mirafiorei bombázó ezredhez, Lajosnak pedig a ciampinói vadászrepülő osztályhoz rendelése szeptembertől, amire hivatkozva Schindler kérte a vezénylések meghosszabbítását. Végül 1929. október 31-ig meghosszabbították az amúgy szeptember 21-ig tartó vezénylést. A menet közben felmerülő bizonytalanságokra jellemző, hogy Schindler szeptember 6-án még arról jelentett, hogy Pált a torinói 13. bombavető ezredhez, Lajost pedig a ciampinói vadászrepülő osztályhoz osztották be. Szeptember 29-én viszont pontosított, hogy Pál a lonatepizzolói 7. éjszakai bombavető ezredhez került, mert a torinóiban sok volt a külföldi.⁷⁴

⁶⁹ A továbbiakban DRT.

⁷⁰ Hadtörténelmi Levéltár, Római Magyar Királyi Katonai és Légügyi Attasé anyagai. (a továbbiakban: HL Rm.K.A.) 7, 3054 Magyar vkf. Tóth Elemér repülő alezredes római légügyi attasé helyettesnek, 1940. december 20., 2496/el.n.1.vkf.-1940.; HL Rm.K.A. 7, 3054 Légügyi Minisztérium Tóth Elemérnek, 1941. január 23., 148/4. sz. emlékeztető.

⁷¹ ACS, Min. Aer., Gab., Aff. Gen., 1942, 113, 9-V-12/3.

⁷² Bombázó repülés egyedül, kötelékben, században és a lehető legmagasabb szintig, a képzésnek tartalmaznia kellett a lőtéren folytatott bombázást. ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. március 29., 793/347. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 1929. március 26-ai, 114. bizalmas jelentését a budapesti követségnek, a Hadügyminisztériumnak és a Légierő Vezérkar 1. hadműveleti osztály 3. alosztályának.

⁷³ Vadászrepülés egyedül, kötelékben, században és a lehető legmagasabb szintig, a képzésnek részét kellett képeznie a légi és a földi célokra történő lövészetnek. ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. március 29., 793/347. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 1929. március 26-ai, 114. bizalmas jelentését a budapesti követségnek, a Hadügyminisztériumnak és Légierő Vezérkar 1. hadműveleti osztály 3. alosztályának.

⁷⁴ HL VKF 1929 120943/Eln.

*Kísérlet a magyar katonai vezetés „olasz hitre térítésére”
és a technikai együttműködést előkészítő tanulmányutak megindítása*

A magyar katonapolitika, a Bethlen-kormány külpolitikájával egyetértésben nem akarta elkötelezni magát kizárólag Olaszország mellett, inkább megragadta az összes kínálkozó lehetőséget és fenntartotta a már létező kapcsolatokat.⁷⁵ Ennek jeleként 1928-ban is tovább folytatódtak a németországi vezénylések.⁷⁶ A változás egyedül abban állt, hogy ezeket előre közölték Oxiliával. A látogatásokat követően pedig a Honvédelmi Minisztérium egyik tisztje beszámolt arról, hogy nem történt semmi érdemleges, és csak udvariassági látogatásról volt szó. Csakhogy az utazások indoklásaként felsorolt átlátszó érveken Oxilia rendre átlátott.⁷⁷ Tehát nem teljesült Oxilia és az olasz hadvezetés óhaja, miszerint a különféle kedvezményekkel sikerül majd teljesen olasz érdekkörbe vonni a magyar hadiipart és a honvédséget. Mivel ennek okát a megcsontosodott magyar katonai felső vezetés olaszokról vallott téveszméiben látták, a pilótaképzés rendezésével egy időben megpróbálkoztak a honvédség főbb méltóságainak „olasz hitre térítésével”.

A minisztériumi szöbeszéd és Oxilia véleménye szerint Csáky honvédelmi miniszter és Álgya-Pap Sándor honvédelmi államtitkár számított a minisztériumban az olasz irányzat képviselőjének, a német irányvonal mellett pedig Janky Kocsárd, a honvédség főparancsnoka, illetve a honvéd vezérkar főnöke állt ki.⁷⁸ Gömbös Gyulával, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkárával szemben pedig annak múltbéli jugoszláv szimpátiája miatt viseltetett bizalmatlansággal az olasz Külügyminisztérium és Hadügyminisztérium. Gömbös, egyedüli civilként, a róla alkotott olasz vélemény ismeretében ki is lógott

⁷⁵ Az olasz–magyar hadiipari kapcsolatok felmérésére kiküldött két magyar küldöttség „Svájcon keresztül” tért haza Olaszországból, illetve utazott Olaszországba. Oxilia tudott Magyarország svájci érdekeltségeiről géppisztoly ügyben, illetve a Honvédelmi Minisztérium már korábban is használta ezt a formulát, amikor magyar delegációk tovább utaztak tanulmányútra Svájcba, Németországba vagy Svédországba, így érdeklődött, hogy az első, Demény tábornok vezette küldöttség mikor utazik majd el Olaszországból, hogy kideríthesse mi fog lezajlani a további úton. A második csoport kapcsán pedig Oxilia azt szeretne volna tudni, mikor érkezett Olaszországba. ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. május 29., 1463/595. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 251. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek és a Hadügyminisztériumnak, 1929. május 29. A Honvédség olyan specifikus kérdések iránt is érdeklődött, mint például a svájci repülésügy. Ezzel kapcsolatban lásd MOL K 64 1927-41-333 A Vkf. a Külügyminisztériumnak, 1927. július 21., támogatási kérelem vitéz Csanády Árpád vkszt. százados svájci útja számára a berni követség részéről.

⁷⁶ MOL K 64 1928-41-275.

⁷⁷ ASDMAE AP (1919–1930), 1763, 8160. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1928. szeptember 20., 2438/984. sz. postai távirat. Továbbítja Oxilia 1928. szeptember 18-ai, 360. sz. táviratát a Szárazföldi Erők Vezérkarának, illetve Oxilia 1928. szeptember 18-ai, 359. sz. jelentését a Hadügyminisztériumnak, a Szárazföldi Erők Vezérkarának és a budapesti olasz követségnek.; ASDMAE AP (1919–1930), 1763, 8160 De Astis a Külügyminisztériumnak, 1928. szeptember 25., 2487/1008. sz. postai távirat. Továbbítja Oxilia 1928. szeptember 25-ei, 371. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak, a Szárazföldi Erők Vezérkarának és a budapesti olasz követségnek.

⁷⁸ ASDMAE AP (1919–1930), 1757, 8139. De Astis a Külügyminisztériumnak, Budapest, 1927. október 18., 2638/879. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 14. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek és a Hadügyminisztériumnak, 1927. október 17. Janky értelmi színvonalát az olasz Külügyminisztérium sem tartotta sokra, annál inkább Róder Vilmosét, aki a valós munkát végezte. Benne – tegyük hozzá helyesen – az utódot látták, így a meggyőzésével előre kívántak dolgozni. ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini Mussolininek, 1929. március 11., 629/276. sz. bizalmas jelentés. Mellélkeve egy külügyminisztériumi papíron Janky és Róder jellemzése.

a sorból, viszont lehet tudni, hogy őt Bethlen személyes kérésére hívták meg, ugyanis a miniszterelnök el akarta oszlatni az eljövendő honvédelmi minisztere iránti olasz bizalmatlanságot. Gömbös meghívásának másik indoka szerint Bethlen, a Gömbös és Janky Kocsárd közötti rossz viszonyra alapozva Gömbössel kívánta megsemmisíteni az olasz könnyű egységeket, melyekhez hasonlót kívánt Magyarországon is felállítani a miniszterelnök, a magyar vezérkar véleménye ellenére.⁷⁹

A meghívási hullám Álgya-Pap Sándor hűsvéti római útjával indult,⁸⁰ amikor is a honvédelmi államtitkárt fogadta mind Mussolini, mind Pietro Gazzera hadügyi államtitkár. Az államtitkár tárgyalta a magyar hadsereg modernizációjáról,⁸¹ illetve beindította a magyar tisztek olaszországi nyelvi képzését.⁸²

Álgya-Pap hazatérését követően a Honvédelmi Minisztérium átadta Oxiliának programtervezetét az Olaszországba küldendő tisztekről. A tervezet, az államtitkár római, illetve Grandi budapesti tárgyalásainak megfelelően, nagy hangsúlyt helyezett a honvédség modernizációjára.⁸³

A „modernizáció” különösen jól csengett, hiszen olasz megrendeléseket jelentett, de előtte sort kellett keríteni technikai jellegű felmérést szolgáló tanulmányutakra. Még a barátsági szerződés megkötését követően Rumpelles Kornél tábornok, a Haditechnikai Intézet parancsnokának vezetésével kiutazott Olaszországba egy magyar bizottság, hogy megvizsgálja mit is nyújthat a honvédségnek az olasz hadiipar, de a látogatás nem hozta meg a várt eredményeket. Sőt, Oxilia szerint kifejezetten rosszul sikerült, és csak

⁷⁹ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini 1929. június 29-ei, 1732/707. sz. korlátozott terjesztésű jelentése Mussolininek; Janky és Gömbös ellentétét az olasz szervek olyan nagynak tartották, hogy Bethlen kérését, miszerint lehetőség szerint külön programot szervezzenek nekik, szó szerint vették, és az első program szerint két teljesen külön delegációban gondolkoztak, melynek tagjai földrajzilag is el lettek volna szeparálva egymástól. ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. De Marsanich korlátozott terjesztésű távirata a budapesti követségnek [236891/255. sz.] és a Hadügyminisztériumnak [236892/1-108. sz.], 1929. július 22. Csatolva a Hadügyminisztérium 13768. sz., 1929. július 14-ei átírata, amiben Gazzera közölte a Külügyminisztériummal az első program tervezetét.

⁸⁰ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini Mussolininek, 1929. március 20. 20:40, 3015 P.R./64. Gab. sz. távirat.; ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Guariglia a Hadügyminisztériumnak, 1929. április 30., 221709/617. sz. távirat. Csatolva Durini 1929. április 18-ai, 1034/423. sz. postai távirata a Külügyminisztériumnak, ami pedig felterjeszti Oxilia 1929. április 13-ai, 152. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek, a Hadügyminisztériumnak és a Szárazföldi Erők Vezérkarának. Álgya-Pap volt az egyik olyan minisztériumi ember, akire Oxilia támaszkodni kívánt. A katonai attasé viszont ez esetben rossz lóra tett, mert Álgya-Pap 1929. október 23-án, vagyis Gömbös miniszteri kinevezése után elvesztette államtitkári pozícióját és jó fél évre rá nyugdíjazták. *Szakály Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Adattár 1. A–K. Hadtörténelmi Közlemények, 1984/2. sz. 358. o.*

⁸¹ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Guariglia távirata a Hadügyminisztériumnak [228181/821. sz.] és a budapesti követségnek [228182/195. sz.], 1929. június 3. Mellékelve Durini 1929. május 23-ai, 1364/540. sz. jelentése a Külügyminisztériumnak, amivel felterjesztette Oxilia 1929. május 20-ai, 224. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak, a Szárazföldi Erők Vezérkarának és a budapesti követségnek.

⁸² ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187 Gazzera a Külügyminisztériumnak, 1929. április 30., n. 7475. Csatolva Oxilia 1929. április 13-ai 153. sz. bizalmas jelentése a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.

⁸³ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. május 16., 1301/5-17. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 1929. május 11-ei, 197. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.

tovább erősítette az olaszokról alkotott rossz véleményét.⁸⁴ 1929. május végén és június elején viszont Demény Géza tábornok, a HM VII. csoport főnöke és Novody, illetve Sipos századosok részvételével egy újabb bizottság utazott Olaszországba,⁸⁵ hogy tűzérési és légvédelmi eszközöket, illetve páncélozott járműveket tanulmányozzon, illetve a Hadügyminisztérium illetékes vezetőivel tárgyaljanak.⁸⁶ A Demény-féle küldöttséggel egy időben egy másik delegáció is Olaszországban tartózkodott, mely 1929. május 30. és június 20. között a katonai szempontú ipari felkészüléssel kapcsolatos tevékenységek fejlődését tanulmányozta.⁸⁷ A tanulmányutakat mindkét fél eredményesnek tartotta, és Oxilia azon nyomban jelentette, mely termékek iránt érdeklődött a magyar kormány.⁸⁸ Július 1-jétől pedig elkezdte nyelvi tanulmányait az olasz egyetemeken az a három tiszt, akik már nem magánúton, hanem egy nemzetközi megállapodás keretében iratkoztak be olasz egyetemekre.⁸⁹

Janky és Röder, illetve az őket kísérő tisztek látogatását majdnem az utazásig sikerült titokban tartani, csakhogy Gömbös utazását kiszagolta az egyik magyarországi újság, így a kellemetlen lelepleződések elkerülése végett De Astis, Oxilia, a budapesti Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium megegyezett egy rövid sajtóközleményben, amiben írtak Janky olaszországi útjáról, mely során részt vesz egy hadgyakorlaton. A többi tisztet Janky kíséretéként szerepeltették, Gömbös esetében pedig továbbra is az olaszországi szabadság fikciójával éltek.⁹⁰ A hadgyakorlatok mellett a nevezettek katonai jelleggel bíró ipari létesítményeket és katonai repülőtereket látogattak, többek között azt a mirafioresi repülőteret is, mely szóba került Batáry Pál vezénylése során.⁹¹

Egy ilyen sikeres előkészítés után, ismervé Gömbös természetét, egy katonai jellegű megállapodás megkötésének felvetését is várták annak olaszországi útja során.⁹² Erre a láto-

⁸⁴ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. június 25., 1727/703. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 1929. június 25-ei, 298. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.

⁸⁵ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. május 16., 1301/5-17. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 1929. május 11-ei, 197. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.

⁸⁶ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Oxilia a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek. 1929. május 15., 209. sz. bizalmas jelentés. Mellékelve az emlékeztető, amit a Honvédelmi minisztérium küldött Schindlernek a Demény-féle küldöttség programjáról.

⁸⁷ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini 1929. május 16-ai, 1301/517. sz. postai távirata a Külügyminisztériumnak. Felterjeszti Oxilia 1929. május 11-ei, 197. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.

⁸⁸ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. június 25., 1727/703. sz. postai távirat. Felterjesztette Oxilia 1929. június 25-ei, 298. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.

⁸⁹ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Hadügyminisztérium a Külügyminisztériumnak, 1929. május 23., n. 9770.

⁹⁰ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Guariglia a Hadügyminisztériumnak, 1929. augusztus 16. 21:00, 9972. P.R. sz. sürgős távirat, Csatolva De Astis 1929. augusztus 15-ei 17:25-kor küldött 10013/154. sz. távirata.

⁹¹ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1929. augusztus 15., 2094/874. sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 1929. augusztus 14-ei, 407. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.

⁹² ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. május 8., 1204/4-85. sz. postai távirat. Csatolva egy Grandi részére készített, 1929. májusi emlékeztető másolata. Aláírás nincs, de Oxilia hivatala készítette, vagyis csak ő írhatta.

gatást követően sor is került, ugyanis Gömbös Rómából távozva egy levélben köszönte meg az olaszok kedvességét, és kérte a Hadügyminisztériumtól, hogy lovag Riccardo Balocco vkszt. tüzérségi ezredes, aki Deményéket, illetve 1929-es látogatásán Gömböst kísérte, 1929-ben más olasz tisztekkel egyetemben részt vehessen a magyar hadgyakorlatokon, illetve még több időt tölthessen el Magyarországon és megtekinthessen egyes magyar ipari létesítményeket. Valószínűleg ezzel lehetőséget akart adni Baloc-cónak, hogy össze tudja hasonlítani a Deményékek megmutatottakkal a magyarországi állapotokat.⁹³

Balocco különleges feladatot kapott, Gömbös meghívásának megfelelően a hadgyakorlat után is Magyarországon maradt, tevékenységéről Demény tábornokkal együtt állította össze a zárójelentést. Látogatása már a fegyverzeti együttműködést készítette elő,⁹⁴ ugyanis Gömbös olaszországi útja során, a Mussolinivel folytatott megbeszélés kapcsán megegyezett a két ország katonai hatóságai közötti együttműködésről. Ennek elindítására Csáky miniszterrel összhangban a Honvédelmi Minisztérium kinevezett egy bizottságot, melynek el kellett kezdenie a kérdés tanulmányozását a megfelelő olasz bizottsággal együttműködve. Az együttműködésnek technikai témájúnak kellett volna lennie (a tüzérségi lövegek vizsgálata és a lőszerkegységésítése), illetve anyagokat kellett volna cserélni, illetve később sort kellett volna keríteni stratégiai egyezmények kötésére.⁹⁵ Gömbös négy bizottságot akart kinevezetni Mussolinivel. Az első a két hadsereg hadműveleti együttműködésével foglalkozott volna, a második a fegyverzettel, a harmadik a nyersanyagokkal, iparral és utánpótlással, a negyedik az élelmiszer- és a pénzügyekkel. A Hadügyminisztérium viszont azt javasolta, hogy érdemesebb lenne a kevesebb előkészítést igénylő együttműködés kereteinek kialakításával kezdeni; ilyen volt a fegyverzeti együttműködés. A többi három téma, különösen a hadműveleti együttműködésé, külügyminisztériumi megá-lapodást feltételezett, aminek a tárgyalása nélkül fölösleges lett volna elkezdeni a munkát.⁹⁶ Oxilia október 27-én közölte Gömbössel az olasz bizottság összetételét, mely a technikai kérdésekben kívánt tárgyalni a magyar féllel. Gömbös beleegyezett, hogy az első bizottságot csak azután hozzák létre, ha a másik hármat már tárgyalták, és válaszul közölte a második és a harmadik bizottság tagjainak nevét. Demény tábornok 1930. januári olaszországi utazása a fegyverzeti bizottság

⁹³ A Hadügyminisztérium természetesen elfogadta a meghívást. ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. A Külügyminisztérium távirata a Hadügyminisztériumnak [245681/1561. sz.] és a budapesti követségnek [245682/329. sz.], 1929. szeptember 10. Csatolva Gazzera 1929. szeptember 3-ai, 17656. sz. átirata a Külügynek.

⁹⁴ ASDMAE AP (1919–1930), 1765, 8178. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1929. szeptember 26., 2377/985/A50. sz. postai távirat. Csatolva Oxilia a budapesti követségnek, a Szárazföldi Erők Vezérkarának és a Hadügyminisztériumnak, 1929. szeptember 23., 447. sz. bizalmas jelentés.

⁹⁵ ASDMAE AP (1919–1930), 1765, 8178. De Astis a Külügyminisztériumnak, 1929. október 8., 2542/1038/A51. sz. bizalmas postai távirat. Közli Oxilia 1929. október 8-ai, 473. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek és a Hadügyminisztériumnak. Ugyanazt, Gömbös állításának megerősítésével lásd: I Documenti Diplomatici Italiani. 7. sorozat 8. kötet. Róma, 1972. (a továbbiakban: DDI VII/8) n. 55.

⁹⁶ A hadműveleti tervezés ekkor már gőzerővel folyt Olaszországban, csakhogy Németországgal, mint lehetséges ellenséggel számoltak. Igen valószínű, hogy a külügyminisztériumi megá-lapodás szükségességének hangoztatására valójában csak azért volt szükség, hogy megindokolják a visszautasítást, hiszen nem volt célszerű a német-ellenes hadműveleti tervek közelébe engedni a túlzott német-barátsággal vádolt magyar vezérkar képviselőit. Az olaszországi hadműveleti tervezés folyamatára vonatkozólag lásd *Fortunato Minniti: Fino alla guerra. Strategie e conflitto nella politica di potenza di Mussolini 1923–1940.* Nápoly, Edizioni Scientifiche Italiane, 2000.

munkaprogramjának megállapítására tehát már az intézményi keretek között folyó együttműködés egyik első tanulmányútjának számított.⁹⁷

A magyar katonai felső vezetés olaszországi meghívása viszonzásául, az 1929-es őszi magyar hadgyakorlatra négy olasz katonát kívánt meghívni a honvédség. A szervezés 1929. július 15-én, vagyis a technikai jellegű látogatások lebonyolítása után vette kezdetét. Jellemző, mennyire eredménytelen volt az olasz próbálkozás, hogy az olasz kapcsolatok vegyék át a magyar–német kapcsolatok helyét, ugyanis az olaszok meghívására azután került sor, hogy már lerendezték négy német törzstiszt meghívását.⁹⁸ Ezt követően pedig a fogadó fél kerülte, hogy a látogatásnak hivatalos jelleget adjon. Ez még nem is lett volna óriási probléma, csakhogy a gyalogsági és a lovas csapatok felvonulása között Kárpáthy Kamilló tábornok, a Honvéd Főparancsnokság gyalogsági szemlélője, illetve a hadgyakorlat levezénylője irányításával tartottak egy helyszíni értekezletet, melyhez Janky fűzött megjegyzéseket. Az ülésre nem hívták meg sem a katonai attasékat, sem az olasz katonai missziót, viszont jelen volt két német törzstiszt. A következő napon az újságok nem hivatalosan néhány lengyel tiszt jelenlétéről is cikkeztek. A katonai attasék is megrökönyödtek azon, hogy a nyíltan Magyarországon tartózkodó olasz katonai delegációt háttérbe szorították. A német vendégek szerepét is sikerült felderítenie Oxiliának: ezek hárman voltak, egy alezredes és két őrnagy, és az olaszoktól eltérően 12 napig végig követték a hadgyakorlatot, ténylegesen asszisztáltak a rangjuknak megfelelő egység tevékenységéhez (zászlóalj és fél ezred).⁹⁹ Az eset hallatán Grandi keserű hangvételű táviratban kérte De Astist, hogy tiltakozzon Walkó magyar külügyminiszternél a történetek miatt, ugyanis ezek ellentmondtak annak, amiben legutóbbi budapesti látogatása során Grandi megállapodott Bethlennel,¹⁰⁰ miszerint az olasz vezérkarnak nem lesz többé

⁹⁷ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8188. Gazzera a Külügyminisztériumnak, 1929. december 18., 25199. ikt. szám. Csatolja levélváltását Oxiliával a fegyverzeti együttműködésről: Gazzera Oxiliának, 1929. december 15., 23625. ikt. szám.; Oxilia 513. sz. bizalmas jelentése Durininek és Gazzerának, 1929. november 18.

⁹⁸ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8188. Oxilia a Hadügyminisztériumnak, 1929. július 15., 338. sz. távirat. Végül 1929. szeptember 14-től szeptember 18-ig, a simontornyai hadgyakorlatra négy helyett az alábbi öt személyt hívták meg: Edoardo Monti tábornok, Marco Ganaliéri és Arturo Taranto ezredesek, Alessandro Maccario és Guglielmo Negro alezredesek. Végül Granalieri helyett ment Balocco. HM 1929. Eln. B. o. Bév. Tétel 8195. alapszám. Az eredeti meghívót lásd: ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8188. Hadügyminisztérium a Külügyminisztériumnak véleményezésre, 1929. augusztus 13., 16202. ikt. szám. Csatolva küldik Janky, 1929. augusztus 7-ei francia nyelvű meghívóját Oxiliának címezve; arra nézve, hogy miért csak német és olasz tiszteket hívtak meg lásd MOL K 63 302. csomó, 1929, 1929-35-sz. n. (199. f. 74. MK. res.)

⁹⁹ ASDMAE AP (1919–1930), 1765, 8178. De Astis a Külügynek (E/L Uff. III°), 1929. szeptember 26., 2377/985/A50. sz. postai távirat. Csatolva Oxilia a budapesti követségnek, a Szárazföldi Erők Vezérkarának és a Hadügyminisztériumnak, 1929. szeptember 23., 447. sz. bizalmas jelentés; Csatolva Oxilia a budapesti követségnek, a Szárazföldi Erők Vezérkarának és a Hadügyminisztériumnak, 1929. szeptember 20., 446. sz. bizalmas jelentés.

¹⁰⁰ Grandi 1929. május 3-án tárgyalt Budapesten Bethlennel. A magyar–német viszony kérdését ekkor Grandi is fel akarta vetni, de Bethlen megelőzte. A miniszterelnök a két hadsereg közötti szoros kapcsolatot a technikai fejlődés miatt tartotta szükségesnek, hiszen a békeszerződés rendelkezései szerint mindkét hadsereg zsoldosokból állt. Kétséges, hogy Grandi egy másodpercig is elhitte volna ezt a nevetéses indoklást, de nem volt értelme tiltakoznia, ugyanis Bethlen ugyanekkor újra hitet tett az olasz–magyar barátság és az olasz–magyar hadseregek közötti viszony szorosabbá tétele mellett. Természetesen Bethlen egy szóval sem állította, hogy csökkentenék a németekkel való együttműködés intenzitását,

oka panaszra a magyar vezérkarral szemben. Tehát Grandi szavaival élve: „ott vagyunk, ahonnan indultunk”.¹⁰¹

A honvédség franciaországi „flörtölése” és ennek hatása az olasz–magyar viszonyra

A tiltakozás megtette a hatását, a kudarcot pedig az olasz fél nem tartotta végzetesnek, hiszen megvalósították a Honvédelmi Minisztérium tervezetét, amikor jóváhagyták a különféle vezénylési kérelmeket.¹⁰² A német konkurenciával szemben pedig megpróbálták megőrizni az olasz túlsúlyt. Persze a túlsúly is megérte, hiszen Oxilia tapasztalatai szerint a magyar tanulmányutakat általában kisebb nagyobb megrendelések követték, így az olasz–magyar kapcsolat protokolláris jellegű kiadásai végül is az olasz hadiipar állami támogatását eredményezték.

A sokszínű magyar kül- és katonapolitikában nem a magyar–német viszony, hanem a Bethlen-kormány, illetve a Honvédelmi Minisztérium francia irányba történő nyitása volt az, ami komolyabb olasz tiltakozást váltott ki. Az 1928-as francia vezérkari tájékoztató átadását követően a Honvédelmi Minisztérium kérvényezte, hogy 1929-ben küldhessen két törzstisztet Franciaországba. Az egyik Füleky Dezső ezredes,¹⁰³ a HM Elnökség B osztály vezetője, a másik pedig Szentkeresztessy Henrik alezredes, a Kereskedelmi Minisztérium légügyi részlegének (LÜH) beosztottja volt. Mindkét törzstiszt benne volt a katonai nyilvántartás B csoportjában, az 50 létszámfeletti tiszt egyikeként, vagyis a minisztérium nem mert olyan tisztek vezénylésével próbálkozni, amelyeknek nem volt rendben minden papírja. Szentkeresztessy a Monarchia volt pilóta tisztjeként szolgált a világháborúban, a polgári légügyi osztályon pedig Vassel tábornok beosztottja volt, akinek bírta a bizalmát. A Hadügyminisztérium még abból az időből ismerte, amikor a SzKEB légügyi összekötőtisztje volt.

Csáky honvédelmi miniszter állítása szerint azt kérelmezték, hogy a két tiszt először részt vehessen az összes fegyvernemnek megtartott kurzuson, majd pedig vezérkari tisztekként szabadon választhassák meg, melyik fegyvernemhez kerüljenek. Az Oxiliának előadott hivatalos állásfoglalás szerint a Honvédelmi Minisztériumban ezzel akarták kipróbálni, hogy Franciaország meddig engedi betekinteni légijereje szervezetébe a magyar tiszteket, hiszen evidens volt, hogy Szentkeresztessy a légierőt választotta volna.

Guariglia ellenőriztette a párizsi olasz nagykövettel a hír köré költött történetet,¹⁰⁴ amiből ki is derült, hogy valójában nem a francia vezérkar, hanem a Honvédelmi Minisz-

de vállalta, hogy ez nem fog az olasz–magyar együttműködés kárára menni. Nyilvánvalóan ez utóbbi ígéretet nem sikerült betartani. MOL K 64 1929-23-404. Bethlen–Grandi beszélgetés jegyzőkönyve, Budapest, 1929. május 3.

¹⁰¹ „Siamo al punto di prima”. ASDMAE AP (1919–1930), 1765, 8178. Grandi, immár külügyminiszterként De Astisnak, 1929. október 5., 12282/189. sz. távirat. Lásd ugyanazt letisztázva: DDI VII/8 n. 47.

¹⁰² DDI VII/8 n. 54.

¹⁰³ 1928. november 1-jével léptették elő ezredessé. Szakály Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Adattár 1. A–K. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1984/2. 373. o.

¹⁰⁴ ASDMAE AP (1919–1930), 1765, 8178. Guariglia a párizsi olasz nagykövetségnek, 1929. március 16., 213751/275. sz. távirat. Csatolva Durini 1929. március 2-ai, 583/251/A50 sz. postai távirata a Külügyminisztériumnak, amivel felterjeszti Oxilia 1929. március 2-ai, 73. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek, a Szárazföldi Erők Vezérkarának, a Hadügyminisztériumnak és Légierő Vezérkar 1. hadműveleti osztály 3. alosztályának.

térium volt a kezdeményező fél.¹⁰⁵ Oxilia mindkét törzstisztet személyesen ismerte, és a kitűzött cél megvalósítása szempontjából nagyon jónak tartotta a Honvédelmi miniszter választását,¹⁰⁶ illetve a francia vezérkar igen udvarias formában, de elutasította a magyar kérést,¹⁰⁷ így a Hadügyminisztérium szó nélkül hagyta az ügyet.

Csakhogy a francia elutasítás nem szegte kedvét a Honvédelmi Minisztériumnak. Amikor 1929 novemberében újra megérkezett a francia tájékoztatás a vezénylési lehetőségekről, melyet ezúttal a magyar igényekre méretezett különleges javaslattal is elláttak,¹⁰⁸ sikerült elintézni, hogy 1930-ban és 1931-ben is két-két magyar tiszt mehessen Saumurba, a francia lovassági iskolába. Oxilia, vagyis a Hadügyminisztérium is tudott erről, ráadásul 1931 nyarán a Magyarországnak folyósítandó francia kölcsön, illetve francia-barát magyar külpolitikai nyitás is borzolta az olaszok kedélyét, így már nem is tűnik annyira váratlannak, hogy 1931. szeptember 18-án, a Hadügyminisztérium Elnöki osztályának vezetője, Barbasetti ezredes közölte Schindlerrel, hogy „[a hadügyminiszter] szükségesnek látta az együttműködés további menetét egyelőre szüneteltetni”, mivel igen kellemetlenül érintette Gazerát, miszerint magyar tiszteket vezényeltek Saumurba, miközben Olaszországba a pénzügyi helyzettel fogva nem vezényeltek tiszteket.¹⁰⁹

Természetesen Schindler jelentését kézhez véve azonnal utasítás ment ki Rómába, hogy az attasé mihamarabb kérjen személyes kihallgatást a hadügyminisztertől, sorolja fel valójában hány tiszt is volt 1931-ben Olaszországban, miért nem tájékoztatták az olaszokat a francia vezénylésről,¹¹⁰ illetve kizárólag személyes tudomásulvétel végett informálták az attasét a tényleges tudnivalókról is a saumuri vezényléssel kapcsolatban.

Szeptember 21-ei dátummal egy, Ruszkay Jenő ezredes, a HM VI-2, vagyis a rejtett Honvéd Vezérkar 2. osztályának vezetője által szignált papírfecni olvasható a kirohanás magyar részről rekonstruált háttere: a budapesti francia katonai attasé, Jouart, szeptember 16-án tudta meg hivatalosan, hogy egy magyar vezérkari tisztet vezényelnek Saumurba. Schindler 18-án beszélt Barbasettivel, vagyis igen valószínű, hogy Jouart célzatosan be-

¹⁰⁵ ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Durini a Külügyminisztériumnak, 1929. január 19. 21:50, 309 R./20. sz. korlátozott terjesztésű távirat.

¹⁰⁶ ASDMAE AP (1919–1930), 1765, 8178. Guariglia a párizsi olasz nagykövetségnek, 1929. március 16., 213751/275 sz. távirat. Csatolva Durini 1929. március 2-ai, 583/251/A50 sz. postai távirata a Külügyminisztériumnak, amivel csatolva felterjeszti Oxilia 1929. március 2-ai, 73. sz. bizalmas jelentését a budapesti követségnek, a Szárazföldi Erők Vezérkarának, a Hadügyminisztériumnak, és Légierő Vezérkar 1. hadműveleti osztály 3. alosztályának.

¹⁰⁷ Hivatalosan a helyhiányra hivatkoztak, de az elutasító döntés valós indoka – a Kis-Antant meg nem sértése mellett – valószínűleg az volt, hogy Szentkeresztessy alezredest is ki akarták küldeni, akiről a Kis-Antant, vagyis Franciaország is sejtette, hogy az álcázott magyar katonai repülést irányító LÜH alkalmazásában állt. ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. De Marsanich Manzoniának, 1929. április 8., 217476/344. sz. távirat. Csatolva Durini postai távirata a Külügyminisztériumnak, 1929. március 14., n. 673/298. Felterjeszti Oxilia 1929. március 10-ei, 88. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak és a budapesti követségnek.; ASDMAE AP (1919–1930), 1767, 8187. Guariglia távirata a Hadügyminisztériumnak [219127/373. sz.] és a budapesti követségnek [219128/149. sz.], 1929. április 15.

¹⁰⁸ MOL K 63 302. csomó 1929, 1929-35-4130. Villani Frigyes párizsi magyar követ a Külügyminisztériumnak, felterjeszti a katonai attaséjának, Homlok Sándor századosnak küldött francia hadügyminisztériumi iratot, 1929. december 21., n. 214. pol.

¹⁰⁹ HL 2. VKF osztály 1931. 122792/Eln.

¹¹⁰ Néhány a felsorolt indokok közül: az olaszok is vezényeltek oda tiszteket, a franciák kezdeményezték az egészet, már a költségvetési nehézségek előtt megígérték a részvételt és lévén ez az egyetlen hely Franciaországban, ahova vezényelhetek, nem volt célszerű visszakozni stb.

szélt erről még 16-án, vagy 17-én Oxiliával, aki az egészet jelentette Rómába. Röder Vilmos, a honvéd vezérkar főnöke szeptember 22-ei szignójával egy osztályjelentés is fródott, miszerint 15 fő vezénylése volt tervebe véve, ebből anyagi okok miatt csak 8 valósult meg, de ott volt még egy sor bizottsági ülés. Természetesen a Károlyi-kormány az elődre tolt a felelősséget, miszerint az első saumuri vezénylés Bethlen István volt miniszterelnök utasítására történt. Igaz, azt már nem hangoztatták, hogy a másodikkal Gömbös régi-új honvédelmi miniszter is egyetértett.¹¹¹

Valójában Ruzskey ezredes rekonstrukciója teljes mértékben hibás volt. Oxilia már szeptember 10-én tudatta a Hadügyminisztériummal, illetve Mario Arlotta budapesti olasz követten¹¹² keresztül a Külügyminisztériummal, hogy az előző évi két tiszt után újra küldenek egy magyar tisztet Saumurba.¹¹³ Ebből következik, hogy nem Jouart sügött Oxiliának, hiszen Jouart szeptember 10-én még nem tudhatott a döntésről, hanem Oxiliának belső forrása volt a Honvédelmi Minisztériumban. A szeptember 10-ei jelentésnek csak az utolsó oldala maradt fenn, rajta Oxilia aláírásával, ennek formájából ítélve feltételezhető, hogy ezt a katonai attasé diplomáciai futárral és nem táviratként juttatta el Rómába. Ezért is tűnik valószínűnek, hogy Gazzera csak szeptember 18-án, Schindler berendelése napján szerzett tudomást az egész ügyről, amit megerősít a hadügyminiszter szeptember 18-ai átirata az olasz Külügyminisztériumnak, melyben úgy fogalmaz, hogy közvetlenül az átirat elkészítése előtt jutott tudomására a saumuri vezénylés.¹¹⁴ Ebből az átiratból az is világos, hogy az olaszoknak azért is fájtt különösen a saumuri vezénylés, mert miközben pénzügyi okokra hivatkozva lecsökkentették az Olaszországba vezényelt magyar tisztek számát és Pinerolóba, vagyis az olasz lovassági kiképzésre senkit sem küldtek, a francia lovassági iskolába viszont ment magyar tiszt, illetve magyar részről sikeresen kiharcolták, hogy az örkényi lovagló- és hajtóképző iskolához vezényeljenek, mint kiképzőt, egy olasz alezredest, Francesco Amalfit. Mivel az olasz tiszt kiküldetése az olasz államkasszát terhelte, mindez úgy tűnt, hogy a honvédség nem hajlandó arra áldozni, hogy a baráti Olaszországba tisztet küldjön, miközben ezt a nem túlságosan baráti Franciaországgal megteszi, mégis elvárja Olaszországtól, hogy olasz pénzen képezzék a magyar lovassági tiszteket.

Schindlert szeptember 21-én újra fogadta Barbasetti és ekkor úgy tűnt, hogy az ügy elrendeződött,¹¹⁵ és valóban október 5-én sikerült minden félreértést kölcsönös megelégedéssel elsimítani: Schindler október 1-jén fogadta a római vasútállomáson Oxiliát, ahogy azt Oxilia kérte, megbeszélték mit intéztek addig. Oxiliát október 2-án fogadta Barbasetti. Miután Gazzera október 3-án visszatért Rómába, Oxilia a hadügyminiszter elé járult, aki október 5-én Schindlert is fogadta, amikor kiderült, hogy az ügy semmis, az együttműködést folytatni akarják az olaszok.¹¹⁶ A hadügyminiszter azt is kifejtette, hogy

¹¹¹ HL 2. VKF osztály 1931. 122792/Eln. Gyűjtő.

¹¹² Budapesti hivatalát 1930. február 1. – 1932 augusztusa között töltötte be.

¹¹³ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 2, 10. Mario Arlotta budapesti olasz követ a Külügyminisztériumnak, 1931. október 26., 7307/981. sz. postai távirat. Oxilia 1931. szeptember 10-ei, 1052-es iktató számú jelentésére hivatkozik.

¹¹⁴ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 2, 10. Pietro Gazzera a Külügyminisztériumnak, 1931. szeptember 18., n. 22457.

¹¹⁵ HL 2. VKF osztály 1931. 122792/Eln.

¹¹⁶ HL 2. VKF osztály 1931. 123198/Eln.

a Magyarország részére tárolt hadianyagot minél előbb le akarja szállíttatni,¹¹⁷ Schindler viszont ezt egyelőre nem tartotta olyan fontosnak, illetve Gazzera érdeklődött a honvéd vezérkar főnöke, vagyis Róder Vilmos leszereléssel kapcsolatos római utazásáról. Ezt célszerűnek tartotta november utánra halasztani, ugyanis november elején a fegyverkezési szünetre vonatkozó olasz javaslatokra is meg kellett várni az egyes hatalmak válaszait. A hadügyminiszter a hírszerzés terén folytatott együttműködést is jónak tartja, elégedett volt Ruszkay ezredes ilyen jellegű tevékenységével és megígérte, hogy az olasz hírszerző iroda, a SIM élén éppen decemberben történő váltást követően az új főnök, Vittorio Sogno ezredes alatt is folytatódni fog a munka. Barbasettivel végül Schindler abban állapodott meg, hogy Róder látogatását december végére, vagy januárra fogják javasolni.¹¹⁸

Eme félreértés megoldásával kapcsolatos olasz és magyar levéltári anyag egymást kiegészítve is hiányos, mivel fennmaradt a 234008/269-es számú távirat, melyben az olasz Külügyminisztérium közölte Arlottával Gazzera 1931. szeptember 18-ai átiratának szövegét, viszont a táviratot 1931. október 3-án küldték, miközben Arlotta 1931. október 26-ai, 7307/982. számú távirata¹¹⁹ és Schindler 1931. október 5-ei jelentése¹²⁰ szerint is Oxilia ekkor már Rómában járt, miután mindent megbeszélt az illetékes magyar katonai hatóságokkal. Csakis Arlotta 1931. október 26-ai táviratából tudjuk, hogy Oxilia mit is intézett még Rómába utazása előtt, viszont Arlotta táviratának hangvételéből úgy tűnik, hogy az olasz Külügyminisztérium 1931. október 3-ai távirata érkezése pillanatában már tárgyalannak számított, mivel addigra minden benne foglalt kérdésnek eleget tettek a magyar hatóságok. A Gazzera által igényelt baráti gesztus valószínűleg Amalfi ezredes státuszának megváltoztatása lett, ugyanis egyszerű kiképzői feladatát az örkényi lovagló- és hajtóképző iskola kiképzésének „direttore effettivo”-jára, vagyis tényleges felügyelőjére változtatták.¹²¹ Amalfi feladata az osztrák–magyar monarchiabeli lovaglási stílus oktatása helyett az olasz metódus népszerűsítése volt, mely törekvésében nem járt sikerrel.¹²²

Az epizód az olasz–magyar katonai kapcsolatok egyik mélypontjának számított, mivel felmerült az együttműködés megszakításának lehetősége, de a készséges olasz magatartás és a gazdasági, illetve politikai téren folyamatos kapcsolatok ismeretében nem szabad túl nagy súlyt tulajdonítani Gazzera kijelentésének, mely inkább volt fenyegetőzés, mint a valós szakítási szándék jele.¹²³

Hivatalosan, azaz az olasz fél felé kommunikáltak alapján ezzel véget is értek a honvédség francia irányú nyitási próbálkozásai, ugyanis 1933-ban, amikor francia részről újból felmerült magyar tisztek franciaországi vezénylése, azt Róder Vilmos gyakorlatilag

¹¹⁷ Ezt Gazzera komolyan gondolta, mert 1931. október 7-én rábólintott 200 kg. robbanóanyag Magyarországra küldésére. ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 2, 4. Pietro Gazzera a Külügyminisztériumnak, 1931. október 7., 24241 számú fonogram.

¹¹⁸ HL 2. VKF osztály 1931. 123199/Eln.

¹¹⁹ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 2, 10.

¹²⁰ HL 2. VKF osztály 1931. 123198/Eln.

¹²¹ Lásd: ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 2, 10. Gazzera a Külügyminisztériumnak, 1931. november 18., n. 27542., melyben tetszését fejezi ki Amalfi alezredes új beosztásával kapcsolatban, illetve az olasz Külügyminisztérium Arlottának 1931. november. 26., 250751/307-es számú távirat, mellyel továbbítják Gazzera átiratát.

¹²² Lásd ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 6, 1. Enrico Mattioli alezredes budapesti olasz véderő és légügyi attasé a Hadügyminiszternek, 1933. április 10., n. 309.

¹²³ Az epizódról és valós jelentőségéről lásd *Juhász* 2011.

elutasította, mivel összeegyeztethetetlennek tartotta Franciaország évek óta Magyarország felé irányuló politikájával. Egyedül annyit volt hajlandó megígérni, hogy ha véget ér a magyarelles francia sajtókampány, akkor megfontolja egy vagy két tiszt franciaországi vezénylését, amire természetesen Senneville őrnagy budapesti francia katonai attasé nem tudott mit mondani. Róder azt közölte még az esettel kapcsolatban Enrico Mattioli ezredessel, budapesti olasz katonai és légügyi attaséval,¹²⁴ hogy magyar beleegyezés esetén meg kellett volna engedni francia tisztek magyarországi vezénylését is, ami veszélyesen sokat fedett volna fel a honvédség valós készségi fokáról.¹²⁵ Valójában az az elutasítás egyáltalán nem volt annyira éles, mint amennyire azt Mattioli előtt beállították, mivel 1934-re be lett tervezve és meg is valósították Köhler Ernő alezredes volt szófiai katonai attasé vezénylését a versailles-i lovassági iskolába,¹²⁶ csakhogy a vezénylés végén, amikor Köhler Rakovszky György alezredes párizsi katonai attasé társaságában lejelentkezett a francia vezérkar 2. osztályánál, az osztályvezető már a további vezényléseket kezdte tervezni, helyette pedig nyíltan felvetette a cserevezénylést, először tanfolyamokon, aztán csapatnál! Ezt pedig a HM VI-2 nem kívánatosnak, sőt elkerülendőnek tartotta,¹²⁷ vagyis az egy évvel korábban Mattioliinak kifejtett félelmek miatt zárta gyorsan rövidre a franciaországi vezénylés témáját. A döntés ezúttal sem volt végleges, ugyanis még 1935-ben újra vezényeltek Franciaországba egy magyar tisztet (Mar-kóczy János alezredest),¹²⁸ majd 1936-ban még sor került két hadiakadémiai hallgató franciaországi vezénylése, viszont nem tudni, hogy ennek volt-e folytatása.¹²⁹ A Honvédelmi Minisztérium nyilatkozatainak ellentmondó lépésekre valószínűleg az a magyarázat, hogy a magyar katonai vezetés élesen elkülönítette a „szövetségesi” kötelezettségeket saját érdekeitől, így a magyar katonapolitikai kapcsolatok teljes beszűkülésének elkerülése érdekében minden felmerülő lehetőséget kiaknáztak az ismeretszerzésre és a saját tisztikar képzésére, különös tekintettel a kiváló franciaországi lovassági kiképzésre. Ezeket a „kitekintgetéseket” pedig csak annyiban korlátozták, hogy ezek megvalósítása során mindig csak a feltétlenül szükséges információkat adják ki a honvédség valós erejéről és felkészültségéről.

A honvédség elzárkózó magatartását jelzi, mennyire óvatosan próbálta kihasználni az esetleges lehetőségeket. Ezért is érthető a franciaországi vezénylések valójában miért nem

¹²⁴ Beosztását 1933. április 1-jétől töltötte be. 1934-től megszűnt légügyi attaséi beosztása, ugyanis ekkortól ezt a feladatkört Giacomo Brenta alezredes látta el Budapest székhellyel (Prágába és Bécsbe is akkreditálták). 1936 őszén Brentát Natale Pallotta alezredes váltotta fel, 1938. december 12-én Mattiolit pedig Arnaldo Gariglioli alezredes. Mind Oxilia, mind Mattioli, mind Gariglioli eredendően tüzértisztek voltak. Ez nem a véletlen műve volt, ugyanis a magyar és olasz hadseregek közötti intenzív technikai együttműködés miatt az olasz hadvezetés szándékosan szánt tüzértiszteket a katonai attaséi posztra. Longo 1999. 725–727. o.; AUSSME, Addetti militari (a továbbiakban G-29), 119, 16c. 1936–1940 közötti katonai évkönyvek fénymásolata; AUSSME, G-29, 119, 14. SIM Pariani hadügyi államtitkárnak, 1937. július 24., sz. n. emlékeztető; HL HM 1936 Eln. B.o. Bév tétel 21330. alap és ikt. sz.

¹²⁵ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 8, 2. Ascanio Colonna budapesti olasz követ a Külügyminisztériumnak, 1933. december 4., 11059/1873. sz. postai távirat. Felterjeszti Enrico Mattioli alezredes budapesti olasz katonai attasé 1933. december 2-ai 1018. sz. titkos jelentését a Hadügyminisztériumnak és a SIM-nek.

¹²⁶ HL HM 1933. Eln. o. I. tétel 123641. alap és iktató szám, HL HM 1934. Eln. o. I. tétel 103807. alap és iktató szám, HL HM 1934. Eln. o. I. tétel 103167. alap és iktató szám

¹²⁷ HL 2. VKF osztály 1935. 121400/eln.

¹²⁸ HL 2. VKF osztály 1935. 121560/eln. és 122060/eln.

¹²⁹ HL HM 1936. Eln. B. o. I/B tétel 112650. alap és iktató szám.

voltak sohasem valamiféle külpolitikai nyitás jelei, hanem csak alkalmi kalandok, vagyis a lehetőségek kötelezettségek nélküli kihasználása. Ennek ismeretében pedig – tegyük hozzá helyesen – fel sem merült, hogy Franciaország gesztusa őszinte lett volna.

A gazdasági válságból történő kilábalás éveitől a Dél-Olasz Repülő Tanfolyam beindulásáig

A Bethlen-kormány alatt kiteljesedett olasz–magyar katonai együttműködést 1932-re erősen megtépázta a gazdasági világválság. A különféle bizottságok tovább ülészetek, de 1932-ben egy vezénnyelssel, Amalfi alezredes örkényi kiképzői tevékenységével kapcsolatban van csak adat.¹³⁰ Az éves olasz hadgyakorlaton is csak a katonai attasé, Szabó László százados¹³¹ vett részt.¹³² Mivel már 1931-ben is csökkenteni kellett az utazások számát, feltételezhetően 1932-ben, amikor a válság csak súlyosabbá vált, valóban nem került sor vezénnyelésekre. 1933-ban is csak részben javult az anyagi helyzet, ugyanis sor került néhány tanulmányútra,¹³³ miközben nyáron hazaküldték Amalfi alezredest Örkényből.¹³⁴

1933 nyarán és decemberében újra felmerült a franciaországi vezénylés lehetősége, és még a nyári ajánlattételre reagálva a Hadügyminisztérium kijelentette, hogy ők is szívesen fogadnak magyar tiszteket az iskolákba és rövid csapatszolgálatra, ha erre van igény.¹³⁵ Az ügy októberben folytatódott, immár Róder kezdeményezésére, aki felvetette Mattiolinak, hogy magyar lovastiszteket küldjenek olasz lovassági iskolába és olasz tiszteket Magyarországra nyelvtanulás céljából,¹³⁶ illetve évente 1-3 hónapos rövid szolgálatra 10-12 magyar tiszteket küldhessenek Olaszországba csapatszolgálatra, kiképzés céljából. Természetesen Róder a viszonyosság alapján szívesen látott volna hasonló célból olasz tiszteket a honvédség egységeiben. Mattioli az egész ötletet ugyanazzal az indoklással javasolta elfogadásra, amivel anno Oxilia is tette, ugyanis ezzel lehetővé válna, hogy a magyar katonai vezetés rádöbbenjen mitől is „hatalmas” az olasz katonai potenciál; semlegesítenék a németek iránti csodálatot, és nem kellene Németországba vezényelni magyar tiszteket; illetve véglegesen megszűnne az a veszély, hogy Franciaországba vezényeljenek tiszteket

¹³⁰ HL HM 1933. Eln. o. I. tétel 321. alap és iktató szám.

¹³¹ 1932. június 15. és 1942. október 1. között volt római és tiranai katonai attasé, viszont már 1942 tavaszától megbízták Horthy István kormányzó helyettes katonai irodája vezetésével. *Szakály* 1984/3. 589. o.

¹³² HL 2. VKF osztály 1932. 15112/Eln.

¹³³ HL HM 1933. Eln. o. I. tétel 105208. alap és iktató szám; HL HM 1933. Eln. o. I. tétel 7022. alap és iktató szám.

¹³⁴ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 6, 1. Colonna a Külügyminisztériumnak, 1933. április 15., 3445/667. sz. postai távirat, mellékelve Mattioli a Hadügyminiszternek, 1933. április 8., n. 306. és Mattioli a Hadügyminiszternek, 1933. április 10., n. 309.

¹³⁵ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 8, 2. Külügyminisztérium (Pol. o. 1. ref.) a Külügyminisztérium Pol. o. 2. referatúrájának, a párizsi nagykövetségnek és a budapesti követségnek. 1933. július 18., 221858/c. sz. távirat.

¹³⁶ Az olasz szárazföldi erők hivatásos tisztjei számára tartott nyelvi kurzusok vizsgálatából az derül ki, hogy a magyar nyelv oktatása körülbelül az albánéval állt egy szinten, ugyanis az angol, francia, német és orosz nyelvtanfolyamoknál három osztályt, az albán és a magyar esetében pedig csak két osztályt indítottak. Lásd AUSSME, Stato Maggiore Regio Esercito – Vari Uffici. (a továbbiakban: L–10), 46, 1. Szárazföldi Erők Vezérkara, Titkárság és Személyügyi osztály belső köröztetésre, 1931. szeptember 17. 80. sz. szolgálati közlemény; Az 1931. október – 1932. március között indított téli nyelvtanfolyamokra a római katonai körzetben szolgáló tisztek közül nyolcan nyertek felvételt: ketten tanulhattak albánt, ketten orosz és négyen magyart. Lásd AUSSME, L–10, 46, 1. Szárazföldi Erők vezérkara, Titkárság és Személyügyi osztály belső köröztetésre, 1931. november 16. 111. sz. szolgálati közlemény.

a magyarok; és nem utolsó sorban fel lehetne mérni a honvédség valós felkészültségét, mely teljes mértékben különbözik az összeomlott Monarchia hadseregétől.¹³⁷ Mintha az eltelt 6 év munkája nyomtalanul kitorlóddott volna!

Természetesen Mussolini azonnal jóváhagyta Róder ötletét, és Mattiolit megbízták a részletek letárgyalásával.¹³⁸ A tárgyalások anyaga nem maradt fenn, de ismeretes, hogy arányszámokat állapítottak meg, miszerint minden 3 magyar tiszt olaszországi vezénylése után 2 olasz tisztet lehetett vezényelni Magyarországra.¹³⁹ Ezt legkorábban 1934 elejére sikerült letisztázni, ugyanis 1933 decemberében érdeklődött az olasz Külügyminisztérium a Hadügyminisztériumnál, hogy mi is lett Róder felvetésével.¹⁴⁰

Természetesen ezúttal is vágyálomnak tűnt olasz részről, hogy nem kerül többé sor németországi vezénylésekre, ráadásul Köhler Ernő alezredes versailles-i vezénylése tanúsítja, hogy még a franciaországi vezényléseket sem sikerült kivédeni.

Az egyezséget követően újra beindultak az olaszországi vezénylések, melyeket immár nem egy előzetes program alapján, hanem évenként, az aktuális igények szerint kerültek lebonyolításra. A létszámviszonyok tekintetében ekkor már jobban érvényre jutott a kölcsönösség, viszont a Magyarországra érkező olasz tisztek inkább nyelvtanulás, mint szakmai kérdések tanulmányozás céljából lettek vezényelve, miközben a magyar tisztek továbbra is inkább csapatszolgálatra vagy konkrét kérdések tanulmányozása céljából érkeztek Olaszországba.

Olaszország kapcsolatrendszerére példa Mario Roatta ezredes emlékirata, ugyanis ebben olvasható, hogy a '30-as évek közepén, amikor Roatta volt a SIM parancsnoka, az olasz fegyveres erők az alábbi országok tisztjeit fogadták kölcsönösségi alapon: német, osztrák, magyar, francia, angol és albán. Nem volt kölcsönösség az alábbiakkal, vagyis csak fogadták őket: spanyol, svéd, lengyel, görög, román, bolgár, mexikói, argentin stb., és Roatta emlékei szerint néhány jugoszláv tiszt is megfordult ekkoriban olasz csapatoknál. Ráadásul a vezényléseken túl és nem csak olasz–magyar viszonylatban, igencsak gyakoriak voltak a különleges célból küldött bizottságok látogatásai, melyek egy bizonyos intézményt, létesítményt vagy egységet tanulmányoztak.¹⁴¹

A rendszeres cserevezényléseket először az etiópiai háború tette változatosabbá, ugyanis kihasználva a kínálkozó lehetőséget, a honvédség kérte harctéri ismeretszerzés biztosítását legalább egy magyar pilóta számára. Az olasz hadsereg, mint hadviselő fél nemeslelkűsége bizonyítása céljából lehetőséget adott arra, hogy az olasz hadszíntér bejáró körúton egy magyar törzstiszt is részt vehessen. Tost Gyula repülő százados etiópiai

¹³⁷ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 8, 2. Külügyminisztérium a Hadügyminisztériumnak, 1933. november 6., 232971/376. sz. távirat. Csatolva küldi a budapesti követség 1933. október 7-ei 9326/1595. sz. titkos postai táviratát a Külügyminisztériumnak. A postai távirat olvasható még: A Palazzo Chigi és Magyarország. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról. A Gömbös-kormány időszakában: 1932–1936. (Szerk., ford. és az előtanulmányt írta: Réti György.) Budapest, 2003. 119. o.

¹³⁸ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 8, 2. Hadügyminisztérium a Külügyminisztériumnak, 1933. november 10., 23481. ikt. sz.

¹³⁹ HL HM 1933, Eln. o. I. tétel 123641. alap és iktató szám.

¹⁴⁰ ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 8, 2. Külügyminisztérium a Hadügyminisztériumnak, 1933. december 16., 237558/431. sz. távirat.

¹⁴¹ *Roatta Mario*: Sciacalli addosso al S.I.M. Roma, Corso, 1955. 137. o.

tevékenységéről előadást tartott a Tiszti Kaszinóban,¹⁴² Németh József vkszt. ezredes pedig tapasztalatait a *Magyar Katonai Szemlé*ben jelentette meg.¹⁴³

1936-ban nagyszámú SZIT hallgató utazott külföldre, ahol egy éves csapatszolgálaton vettek részt. Franciaországba 2 fő, Ausztriába 3 fő, Németországba pedig 5 fő volt betervezve.¹⁴⁴ Olaszországba 10 fő érkezett: egy folyamőr, három tüzér, három műszaki és négy gyalogsági főhadnagy. Közép- és Észak-Olaszországba vezényelték őket, szolgálatukat 1936. október 15-től kezdték meg.¹⁴⁵ Szabadságukat vagy Olaszországban, vagy a környező országok egyikében töltötték, számos esetben hadgyakorlatokon is részt vettek. Végül a Honvédelmi Minisztérium kérésére 1937. október 15. helyett szeptember 15-én tértek haza.¹⁴⁶

1937 végén és 1938 elején az átlagosnál kevesebb vezénylésre kerül sor a szárazföldi erők részéről, viszont ekkor újra aktivizálódott a LÜH.

Magyar pilóták Olaszországban

A magyar katonai vezetés különösen súlyosnak érezte a trianoni békeszerződés katonai légierőt tiltó rendelkezéseit, így érthető, hogy az olaszországi pilótaképzés és repülővásárlás engedélyezése állandóan szerepelt a különféle magyar kérések között. Amikor 1922. november 24–25-én egy ÉME delegáció tárgyalt Rómában Michele Bianchival, fasiszta párttitkárral, illetve miniszterelnökségi és belügyminisztériumi államtitkárral, lényegében a magyar külügyminisztérium által összeállított anyagból dolgoztak. A tárgyalt pontok között a pilótaképzés is felmerült.¹⁴⁷ Ugyanezt kérte Ghyczy Miklós bújtatott katonai attasé 1923. július 27-én az akkor még Légügyi Biztosság néven működő Légügyi Minisztériumtól.¹⁴⁸ Végül csak az 1927-es olasz–magyar barátsági szerződést követően sikerült eredményesen rendezni a kérdést, ami különösen Bethlen 1928. áprilisi milánói tárgyalása során kapott nagy hangsúlyt.

A hiányos levéltári források következtében a magyar pilóták békebeli olaszországi csapatszolgálatára összesen három esetben dokumentálható: a Batáry fivérek 1929-es ve-

¹⁴² ACS, Min. Aer., Gab., Aff. Gen. 1937, 63, 9-V-12/1. Natale Pallotta vk. alezredes budapesti, bécsi és prágai olasz légügyi attasé a Légügyi minisztériumnak, Budapest, 1937. március 23., n. 21.

¹⁴³ Lásd *Németh József: Az olasz–abesszin háború. Magyar Katonai Szemle*, 1936/8. 1–230. o. Kádár Gyula emlékirata szerint a beszámolóban az olaszokra nézve igencsak hízelgő hangvétele annak volt tudható, hogy a korábban megtartott, zártkörű szóbeli előadáson elhangzott súlyos kritikák eljutottak Mattioli fülébe, aki elégtételt kért az olasz hadsereget ért sérelemért. Más forrás nem erősítette meg a történetet, de mivel a korabeli magyar hadvezetés tisztaban volt az etiópiai hadjárat során olasz részről elkövetett hibákkal (lásd MOL K 63 1936-23/41 367-476. f.), a Kádár által állítottak nagyon is valószínűeknek tűnnek. Lásd *Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig*. I. k. Budapest, 1978². 278–279. o.

¹⁴⁴ HL HM 1936. Eln. B. o. I/B tétel 112650. alap és iktató szám.

¹⁴⁵ AUSSME, Servizio Informazioni Militari – Relazioni Stati Esteri – Bollettini 2° guerra mondiale. (a továbbiakban H–3) 8, Ungheria, 3. Kimutatás az 1936. október 15-től egy évig Olaszországban tartózkodó magyar tisztekről.

¹⁴⁶ AUSSME H–3 8, Ungheria, 3. gyűjtő a hadiakadémiai tisztek vezényléséről, különböző kérelmeiről, szabadságolási ügyeiről és a magyar katonai attasé vonatkozó leveleiről.

¹⁴⁷ Feljegyzés egy magyar delegáció római tárgyalásairól 1922. november végén. Közli: *Ormos Mária: Kutatási füzetek*, 9. Pécs, Pécsi tudományegyetem, 2002. 109–110. o.

¹⁴⁸ ASDMAE AP (1919–1930), 1749, 8083. Légügyi biztosság a Külügyminisztériumnak, 1923. július 27., n. B/908/R

zénylése, Tost Gyula százados vezénylése az etiópiai háborúban, illetve a Grottagliában, Taranto mellett működő DRT kapcsán. Egy 1937. október 7-ei emlékeztetőből¹⁴⁹ viszont kiderül, hogy nem ez a három alkalom volt az egyedüli, amikor magyar pilótát vezényeltek az olasz légierő kötelékébe. Sajnálatos módon a magyarországi forrásanyag jelentős része a háborús események következtében megsemmisült, az olasz Légügyi Minisztérium 1936 előtti központi anyaga pedig majdnem teljesen eltűnt. Egyedül a Honvédelmi Minisztérium vezénylési tervezeteire és a HM Elnökség B osztály dokumentumaira, illetve az olasz repülő egységek csapatévkönyveire lehet támaszkodni, viszont ezek a vezénylések titkos jellege következtében sokszor egyáltalán nem tértek ki a magyar tisztek jelenlétére, vagy ha igen, meglehetősen szűkszavúak voltak. A már említett emlékeztető szerint:

– Batáry Pál 1928. május 9. és 1928. július 5., 1929. július 17. és 1929. október 14., 1930. október 22. és november 25. között,

– Batáry Lajos 1929. július 17. és 1929. szeptember 14., illetve 1931. április 27. és 1931. május 9. között,

– Tost Gyula pedig 1936. február 8. és augusztus 10. között tartózkodott Olaszországban, vagy olasz felségterületen.

Valószínűleg Pál 1928-as tartózkodásra utal Schindler 1929. június 15-ei jelentése, miszerint a nevezett pilóta már 1928-ban is beiratkozott a Caproni iskolába,¹⁵⁰ viszont teljességgel ismeretlen mi célból tartózkodott a felsorolt három személy a többi időpontban olasz felségterületen. Mivel az 1937-es kérelem a fenti három pilóta kívánságára íródott, lehetséges, hogy mások is igényelheték volna az olasz pilótajelvényt, csak nem kérelmezték ezt, így személyük ismeretlen.

A Honvédelmi Minisztérium 1934-es vezénylési tervezetében még két bejegyzés szerepel, miszerint Ivánkovics Elek légiügyi főellenőrt, vagyis főhadnagyot 4 hétre rendelték ki vadászrepülő kötelékhez szolgálattételre, Tost Gyula főellenőrt, vagyis főhadnagyot pedig szintén 4 hétre vezényelték felderítő kötelékek tanulmányozására.¹⁵¹ Mivel a vezénylési tervek csak a harmincas évek második negyedéből maradtak fenn, és ezekben nem közöltek semmiféle információt arról, hogy mely egységekhez osztották be végül a pilótákat, további adatok előkerülése nélkül lehetetlen ezeket pontosítani.

A különféle légiügyi jellegű tanulmányutak és vezénylések során látogatott egységek, iskolák és parancsnokságok csapatévkönyveiben kutatva, csak Batáry Pál 1929-es, csapathoz történő vezénylése kapcsán sikerült fellelni az alábbi bejegyzést:

„1929. szeptember 17.- Éjszakai bombázó szakképzés céljából az ezredhez érkezik BATARY Pál Úr civil pilóta, ugyanis 1 hónapra a Ca 74-eseken repülő 9. századhoz vezé-

¹⁴⁹ Puy Jenő százados, a római magyar katonai attasé helyettesének 619/37. sz. emlékeztetője a Légügyi Minisztérium részére. Az emlékeztető a budapesti olasz légiügyi attasé, Natale Pallotta légierős vk. alezredes 1937. június 1-jei, 0519. sz. jelentésével kapcsolatos, ugyanis ebben felterjesztett Batáry Pál, Batáry Lajos és Tost Gyula repülési óráinak a kivonatát, amire hivatkozva a három tiszt kérvényezte az olasz katonai pilóta igazolvány viselésének jogát. Az emlékeztetőt, a légiügyi attasé jelentését és a csatolt kivonatokat lásd: ACS, Min. Aer., Gab., Aff. Gen., 1937, 63, 9-V-12/1.

¹⁵⁰ HL VKF 1929 120943/Eln.

¹⁵¹ HL HM 1934. Eln. o. I. tétel 103807. alap és iktató szám, HL HM 1934. Eln. o. I. tétel 103167. alap és iktató szám.

nyelték – A 9. századhoz osztják be, ahol az ott tartózkodás hónapjában másodpilótaként számos repülést hajt végre. Október 17-én távozik az ezredtől és hazatér.”¹⁵²

Ezt kiegészíti az olasz légügyi attasé 1937-es jelentéséhez csatolt kivonat, ami szerint Batáry Pál 1929. augusztus 1-jétől október 10-ig 89 alkalommal, összesen 45:49-et repült, ami egy átlagos kikézésnek felelt meg. Furcsa, hogy „civil” pilótaként egy speciálisan katonai jellegű oktatáson vehetett részt. A bejegyzés valódi mondanivalójára, miszerint civilnek álcázott katonát részesítettek katonai oktatásban, valószínűleg bárki rájöhetett. Ez a fedési eljárás cseppet sem tűnt meggyőzőnek, így érthető, hogy Batáry Lajosra egyik csapatévkönyvben sem található utalás. Az viszont ismert, hogy a repülési órák kivonata szerint 1929. augusztus 1-jétől október 10-ig 150 alkalommal repült, összesen 20 órát, ami nagyon kevés, különösen a repülések számához viszonyítva. A lista szerint ebbe a furbarai vadászrepülő iskolában és a Ciampino Sud-i vadászrepülő századnál repült órákat is beleszámolták. A következő vadászrepülő géptípusokkal repült: C.R. 1, C.R. 20 és C.R. 20 bis.

Tost Gyula főhadnagy az etiópai háború során, a kivonat alapján 30:35-et repült Ro.1, Ro.37, Ca.101 és Ca.133. típusú felderítő, illetve bombázó repülőgépeken. 1936. február 25. és április 16. között megfordult mind a szómáliai, mind pedig az eritreai fronton is. A déli fronton operáló 7. repülő ezred 25. zászlóaljának Gorraheien állomásozó 8. sz. százada csapatnaplójában, 1936. április 13-ai dátummal szerepel is a neve, ugyanis ekkor megfigyelőként részt vett Gianagobo–Bircut–Uadi Maddiso bombázásán.¹⁵³ A csapatnaplóban található bejegyzés alapján Tost egyáltalán nem repülhetett a küldetést végrehajtó Ca.101 bis-el, vagyis igen valószínű, hogy a Ca.133 típusú repülőgép repülésekor is csak utas volt.

A csapatszolgálattal és a kiképzéssel ellentétben többször is dokumentálhatók a légügyi kérdéseket vizsgáló tanulmányutak. Ezek esetében 1934-től kimutatható egyféle rendszeresség. 1933 végén ugyanis nem csak a szárazföldi erők, hanem a légierő keretein belül is megfogalmazódott az olasz kapcsolatok megújításának igénye. 1933 decemberéből fennmaradt egy tervezet az olasz–magyar légügyi albizottság munkájának továbbfejlesztésének irányelveiről.¹⁵⁴ A későbbi tanulmányutak követték a lefektetett elveket és 1934 januárjától elkezdődött egy a szisztematikus fejlesztést szolgáló tanulmányút-sorozat. Ezek elsődleges célja az olasz fegyveres erők megismerése, illetve a Gebauer licencért cserébe rendelésre kerülő repülőgépek kiválasztása, kipróbálása és legvégül átvétele volt,

¹⁵² „17 Settembre 1929.- Giunge allo Stormo, perché aggregato per I mese alla 9° Squadriglia Ca74, per impraticarsi della Specialità B.N. Il pilota civile ungherese Sig.BATARY Paol.- Viene assegnato alla 9° Squadriglia presso la quale eseguisce nel mese di sua permanenza, numerosi voli quale secondo pilota. Il 17 Ottobre lascia lo Stormo e rientra in patria.” Archivio dell’Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell’Aeronautica, Memorie Storiche, 7° Stormo Bombardamento Notturmo, raccoglitore n° 1; cartella n° 5, fascicolo n° 2. Comando 7° Stormo Aeroplani da Bombardamento Notturmo, Memorie Storiche per l’anno 1929.

¹⁵³ Archivio dell’Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell’Aeronautica, Classario Africa Orientale Italiana 1935–1938, Cartella 95, fascicolo 3, Stormo 7°, Gruppo XXV°, Squadriglia 8[^], Diario storico 1936, Aprile, p. 69.

¹⁵⁴ HL Rm.K.A. 8, 3072. Irányelvek az olasz–magyar repülőszaki albizottság magyar részről kívánt további munkájához, 1933. december, aláírás és iktatószám nélkül. Rajta piros ceruzás széljegyzet Feketehalmy-Czeydner Ferenc LÜH vezérkari főnökének szignójával, miszerint a tervezetet Róder 1933 decemberében jóváhagyta.

de Tost Gyula etiópiai vezénylése a példa arra, hogy a kiképzés és a gyakorlatszerzés kérdése továbbra is aktuális maradt.

Elméletileg az etiópiai háború és a DRT kezdete közötti időszakban is vezényeltek magyar pilótát Olaszországba, ugyanis 1937-ben a Honvédelmi Minisztérium kérvényezte a Légügyi Minisztériumtól, hogy engedélyezze két magyar pilóta részére a légi manőverek tanulmányozását, a neveket később pontosították volna,¹⁵⁵ illetve 1938 nyarán engedélyezték egy magyar repülő törzstisztnek a vicenzai székhelyű 1. légi hadosztály parancsnokságára és egy másiknak a torinói székhelyű 2. légi hadosztály parancsnokságára történő vezénylését.¹⁵⁶ A Légügyi Minisztérium jóváhagyásáról fennmaradt dokumentum, de további részleteket nem sikerült fellelni.

Az ismertetett, igencsak hiányos forrásanyag is szemlélteti, hogy az olasz légierő állandó érdeklődésnek örvendett a magyar fél részéről. A különféle tanulmányutak ismeretében pedig az is világos, hogy a pilótakiképzés mellett különféle technikai kérdésekre is kíváncsiak voltak a honvédségnél. Mivel a trianoni békeszerződés a katonai légierő fenntartását teljes mértékben megtiltotta, így a pilóták esetében egyáltalán nem volt lehetőség trükközésre. Ezért is érthető, hogy 1929-ben Schindlernek az volt a benyomása, hogy a Légügyi Minisztériumban igen tartózkodóan viselkedtek a magyar tisztke olasz csapatokhoz történő beosztásával szemben, miközben a csapatoknál a Batáry fivérekkel már nagyon rendesen bántak és igen intenzív kiképzésnek vetették alá őket.¹⁵⁷

Valószínűleg a lebukástól való félelem volt az egyik oka, hogy csak 1938 végétől indulhatott be az intenzív pilótaképzés, hiszen már egy a fedőtörténetét kiválóan ismerő pilóta kiképzésének titokban tartása is nehézségeket okozhatott, mivel igen magas volt a külföldiek száma az olasz légierő iskoláiban. Több száz újonc titokban tartása kész rémálomnak tűnhetett az amúgy is kissé ideges olasz minisztériumok számára. Nem véletlen, hogy a magyar fegyverkezési egyenjogúságot elérő bledi egyezmény megkötése után a DRT-t szigorúan titokban tartották. Annak ellenére, hogy az eredetileg tervezett Perugia helyett hivatalosan a téli enyhe időjárás miatt választották a DRT helyszínéül Grottagliét,¹⁵⁸ a repülőtér kijelölésekor valószínűleg a rejtés is szerepet játszott, hiszen Perugia már akkor is egy pezsgő egyetemi város volt, miközben Grottaglie környékén csak a tarantói kikötő volt, mely amúgy is szigorúan ellenőrzött területnek számított. A másik ok az anyagi nehézségekben rejlett. 1929-ben Batáry Pál és Lajos olaszországi vezénylésekor csak a katonai repülőcsapatoknál elhasznált anyagok árát kellett megtéríteni, egy tömeges kiképzésnél viszont az amúgy is feszes költségvetéssel dolgozó Légügyi Minisztérium képtelen lett volna ennyire gáláns lenni.¹⁵⁹

1938 elején, a februári repülő albizottsági tárgyalások során a különféle rész kérdések tanulmányozása mellett felmerült egy „olasz légügyi tanácsadó” Magyarországra történő vezénylése. Rátz Jenő altábornagy, a honvéd vezérkar főnöke természetesen jóváhagyta

¹⁵⁵ ACS, Min. Aer., Gab., Aff. Gen. 1937, 63, 9-V-12/1. Légügyi Minisztérium a Külügyminisztérium Idegenrendészeti hivatalának, 1937. április 3., n. 17431. Csatolva Puy Jenő százados római katonai attasé helyettes 1937. március 19-ei, 175/37. sz emlékeztetője a Légügyi Minisztériumnak.

¹⁵⁶ HL Rm.K.A. 8, 3072. Szabó a Vkf-nek, Róma, 1938. augusztus 6., 579/380 k.a.-1938 sz. jelentés. Sürgős! Titkos!

¹⁵⁷ HL VKF 1929 120943/Eln.

¹⁵⁸ Így télen is zavartalanul folyhatott a kiképzés. HL Rm.K.A. 3, 1240. Szabó a Vkf-nek, 1938. augusztus 6., 576/378. k.a.-1938. sz. jelentés. Titkos!

¹⁵⁹ Erről lásd a DRT felállításáról szóló szerződést: HL Rm.K.A. 3, 1240.

a tárgyalások jegyzőkönyvét, de személyes tudomásul vétel céljából közölte Szabóval, hogy nem tartja szükségesnek az ötletet. Rátz Jenő ez elől udvariasan ki akart térni, és a magyar repülő vezérkari tisztek olaszországi vezénylése révén kívánt betekintést nyerni az olasz repülő vezetésbe és szervezetbe. A kiküldendő tisztek feladata lett volna az is, hogy az olaszoknál tanultakat a hazai viszonyokra átültessék. Rátz nem zárkózott el teljesen az olasz segítségtől, ugyanis a jegyzőkönyv elfogadásával egy időben kérte az olasz felet, hogy vezényeljen a magyar légierőhöz 1-1 lehetőleg abesszíniai és spanyolországi harctéri tapasztalatokkal rendelkező, harctéri tapasztalatok átültetésére alkalmas tisztet a felderítő, bombázó és vadász kötelékekből.¹⁶⁰ A vezérkar főnökének tehát csak az állandó jellegű olasz légügyi tanácsadóval, vagyis az olasz gyámkodással volt problémája, ugyanis nem az olasz, hanem a német hadsereget tekintette követendő mintának.¹⁶¹ A magyar pilóták olasz segítséggel és rendszer szerinti kiképzését viszont pártolta.

A Rátzot felváltó Keresztes-Fischer Lajos végül engedélyezte a „légügyi tanácsadó” vezénylését.¹⁶² A feladattal Luigi Gallo repülő alezredest bízták meg, aki Keresztes-Fischer terveivel ellentétben, már 1938 augusztusában megérkezett Magyarországra. Körülbelül kétheti munkát követően 6-8 napra visszatért Olaszországba, és az előzetes megállapodásnak megfelelően három további tiszttel tért vissza. Vittorio Cannaviello repülő századosnak a bombázó repülő kiképzés, Bruno Brambilla repülő századosra a vadászipülő kiképzés, míg Francesco Sforza repülő századosra pedig a felderítő repülő kiképzés felügyelete jutott.¹⁶³ Az eredeti megállapodásnak megfelelően a bizottság fizetését a Honvédelmi Minisztériumnak, a vidéki kiszállások költségeit pedig a Légügyi Minisztériumnak kellett volna állnia, de végül baráti gesztus gyanánt minden költséget az olasz fél fizetett.¹⁶⁴ Szabó egy később jelentése ismeretében nyilvánvaló, hogy a Gallo-féle bizottság nem csupán a magyar légierő kiképzési rendszerével, hanem magának a légierőnek a megreformálásával foglalkozott.¹⁶⁵

A m. kir. Légierő nagyarányú fejlesztését célzó, teljes körű újítások sorozatába szervesen illeszkedik a DRT. Ez a külföldi pilótaképzés annak a felismerésnek köszönhető létét, hogy a magyar légierő nem volt képes nagyszámú repülő legénység gyors, hatékony és korszerű kiképzésére. A DRT 1938. október 15-én vette kezdetét.¹⁶⁶ Ezúttal nyílt pályázatot hirdettek, és a vezényelt katonák közül csak kevesen voltak minisztériumi és vezérkari szolgálatot teljesítő tisztek. A kiképzés nem korlátozódott egy vagy két főre,

¹⁶⁰ HL Rm.K.A. 8, 3072. Rátz Jenő altábornagy vkf. Szabónak, Budapest, 1938. április 11., 2276/eln.1.vkf.-1938. sz. Szigorúan bizalmas!, HL Rm.K.A. 8, 3072. Rátz Palottának, Budapest, 1938. április 11., 2276/eln.1.vkf.-1938. sz. Szigorúan bizalmas!

¹⁶¹ Hadtörténelmi Levéltár, Personalia, 149. doboz, Rátz Jenő hagyatéka, Naplófeljegyzések (a továbbiakban: HL Pers. 149 Rátz)

¹⁶² HL Rm.K.A. 8, 3072. Keresztes-Fischer Lajos altábornagy vkf. Szabónak, Budapest, 1938. augusztus 2., 2834.sz./eln.1.vkf.-1938. Csak tiszt kezelje! Sürgős!

¹⁶³ HL Rm.K.A. 8, 3072. Szabó a Vkf-nek, 1938. augusztus 6., 571/373 k.a.-1838. sz. jelentés, Titkos!

¹⁶⁴ HL Rm.K.A. 8, 3072. Római katonai attasé helyettese (Szabó szabadságon) a Vkf-nek, Róma, 1938. szeptember 3., 646/428 k.a.-1938. sz. jelentés. Titkos!

¹⁶⁵ HL Rm.K.A. 8, 3072. Szabó aláírás és iktatószám nélküli levele [Keresztes-Fischer Lajos vkf.] altábornagy úrnak, Róma, 1938. október 7.

¹⁶⁶ Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Aeronautica, Memorie Storiche, Scuola centrale di pilotaggio – Grottaglie, cartella n° 33, fascicolo n° 1, Memorie storiche per l'anno 1938. 1928. október 15-ei bejegyzés, a DRT-ről lásd *Czapáry* 1977. és *Kováts* 1998.

hanem több száz katona számára tartották fenn az egész iskolát. A kiképzés időtartama is elüthött a korábbiaktól, ugyanis a tanfolyam 1940 májusában ért véget. Ekkor már javában zajlott a második világháború, egy hónap múlva Olaszország is hadviselő ország lett. A honvédség ekkor már átesett a tűzkeresztségen és 1941 nyarán hivatalosan is hadba lépett. A DRT volt a Honvédség legnagyobb jelentőségű békebeli vezénylése, ami egyben a két világháború közötti olasz–magyar katonai kapcsolatok kiteljesedését is jelentette. Ennek részletes tárgyalása viszont már nem témája tanulmányomnak, hiszen a trianoni békeszerződés katonai paragrafusainak, vagyis a vezényléseket, kiképzést és tanulmányutakat tiltó 142. cikkelyének betartásától eltekintő, vagyis a magyar fegyverkezést elismerő bledi egyezmény után, illetve a honvédséget már a háborúra felkészítő győri programba illeszkedve került lebonyolításra.

*A vezénylések szabályozása, formái, témája és programszerűsége*¹⁶⁷

Az olaszországi vezénylések és tanulmányutak részletesebb bemutatásához érdemes összefoglalni ezek különféle fajtáit, céljukat, kiket vezényeltek és mennyi időre.

A legalapvetőbb típusú a „turistalátogatás” volt. Az 1927 előtti tanulmányutakat nyugodtan lehet ebbe a kategóriába sorolni, mivel a megszerzett információ értéke minimális volt. 1927 után pedig csak olyan formában került sor ilyenre, ha egy magyar katona Olaszországban töltötte szabadidejét vagy átutazott Olaszországon és az ott szerzett információkat, tapasztalatokat jelentette. Ezek valós értéke általában igen csekély volt, mégis a HM VI-2. rendszerint riadóztatta az illetékes embereket, általában a római katonai attasét, hogy ellenőrizték az értesülést.¹⁶⁸

Másik kategóriába tartoznak a frontharcos delegációk és hagyományápoló egyesületek útjai. Ezek célja egyrészt a múlt, másrészt a katonadiplomáciai kapcsolatok ápolása volt. A vizsgált időszakban többször is sor került hasonló jellegű látogatásra.¹⁶⁹ A közös jellemző az volt bennük, hogy a sokszor még félhivatalos jelleggel sem bíró utak és látogatások szervezését a követség és a katonai attasé közvetlenül, vagy valamely közel eső konzuli hivatalon keresztül segítette. Abban az esetben, ha a résztvevők Rómát is érintették, gyakran eszközöltek ki kihallgatást Mussolininél vagy valamely magas rangú katonai méltóságnál.

Megesett, hogy nyelvtanulás céljából mentek Olaszországba tisztek. A tisztán nyelvtanulást célzó kiutazás igen ritka volt, ugyanis a tiszt- és altisztképző tanintézetek jelentős részében kötelezően vagy fakultatíve az olasz nyelvet is oktatták, illetve a vezénylésre általában már olaszul tudó tiszteket választottak ki, mégis 1929-ben több tisztet is költségvetési pénzből küldtek nyelvet tanulni Olaszországba.¹⁷⁰ Gyakoribb megoldásnak számított, hogy a nyelvtanulást mással kötötték össze, mint például 1934-ben, amikor Juhász Antal alezredes, Barczay György százados és Jablonkay Elemér százados 2 hétre Olaszországba ment szakműveltség és nyelvtudás fejlesztésére, illetve, hogy gyárat lá-

¹⁶⁷ Ez a fejezet az alábbi tanulmány átdolgozott változata: *Juhász* 2010.

¹⁶⁸ Lásd HL HM 1934 Eln. osztály I. tétel 119773. alap és iktató szám.

¹⁶⁹ Pár példa: MOL K 63, 211. csomó 1935-23/7-2079. (96. pol.); MOL X 9362 32702. doboz fascicolo 4/12 n. 4562., MOL X 9362 32707. doboz fascicolo 14/5 n. 5327.; MOL K 63, 211. csomó 1936-23/7-3422.

¹⁷⁰ HL HM 1929. Elnöki B. osztály Bév. tétel 662. alap és 4088. iktató szám.

togassanak.¹⁷¹ A magán nyelvórákon túl a legelterjedtebb megoldás a nyelvtanulásra vagy a nyelvtudás fejlesztésére az volt, hogy az illető tiszt a vezénylés előtt korábban kiutazott, vagy szabadságát saját pénzén Olaszországban töltötte.

A trianoni békeszerződés 142. cikkelye szó szerint a katonai jellegű tanulmányutakat és vezényléseket tiltotta. Ezek lehettek:

– *Egyszeri, meghatározott célú, egy vagy több fős küldöttségekre bízott tanulmányutak*: a tiltás ellenére 1928-tól igencsak gyakoriakká váltak az ilyen tanulmányutak, melyek időtartama pár naptól pár hónapig terjedt. Általában valamilyen eszközt kellett átvenni, kipróbálni, illetve az olasz hadsereg működését tanulmányozni egy megadott szempontból.¹⁷²

– *Rendszeres, bizottsági ülések*: az olasz–magyar katonai együttműködés egyik legmagasabb szintű formája volt. Számos szakbizottság működött, több albizottsággal, az üléseiket felváltva Magyarországon vagy Olaszországban tartották, ahol jelentős mértékű információ cseréjére került sor, melyek gyakorlati hasznosítása azonban nem mindig volt megoldható.¹⁷³ Az ülések gyakorisága igen nagy volt, erre példa, hogy 1931-ben, amikor több vezénylést anyagi okokból nem sikerült megvalósítani, egy osztályjelentésen a Haditechnikai Intézet részről 11 szakbizottsági ülést soroltak fel január 15. és szeptember 4. között.¹⁷⁴

– *Vezénylések valamilyen katonai iskolába és csapatszolgálatra*: általában a kettő egymást követte, de az is előfordult, hogy kizárólag az egyikre került sor. Az egyik legkockázatosabb formája volt az együttműködésnek. A szárazföldi erők és a folyamőrök vezénylését a 142. cikkely betű szerinti értelmezésével Olaszország nyíltan felvállalta, de a magyar pilóták csakis valamilyen fedőtörténettel utazhattak Olaszországba. Mivel az olasz hadseregben több nemzet katonái fordultak meg, könnyen megtörténhetett volna, hogy a légierős tisztak tisztak lebuknak, ami a fegyverszállítások okozta botrányokhoz mérhető tehertételt okozott volna az olasz–magyar kapcsolatokban. Ezért többször is előfordult, hogy menet közben megváltoztatták a vezénylés helyszínét.¹⁷⁵ A vezénylés időtartama változott, általában egy hónaptól egy évig terjedt, helyszíne mindig Olaszország szárazföldi területe volt. A tüzérség,¹⁷⁶ a légierő, és a páncélos csapatokon túl¹⁷⁷ előfordult még lovassági iskolák látogatása,¹⁷⁸ illetve többször mentek híradók is tanfolyamokra

¹⁷¹ HL HM 1934. Elnöki osztály I. tétel 103167. alap és 107701. iktató szám.

¹⁷² Pár példa: MOL K 63, 302. csomó 1928-35-3953., HL HM 1928. B. osztály Bév. tétel 8677. alap-szám; HL HM 1931. Elnöki B. osztály Bév. tétel 112134. alap és iktató szám, HL HM 1931. Elnöki B. osztály Bév. tétel 112134. alap és iktató szám; HL 2. VKF osztály 1931 15895/el.; HL HM 1933. Elnöki osztály I. tétel 7022. alap és iktató szám; HL HM 1933. Elnöki osztály I. tétel 105208. alap és iktató szám; HL HM 1934. Elnöki osztály. I. tétel 103807. alap és iktató szám, HL HM 1934. Elnöki osztály I. tétel 103167. alap és iktató szám; HL 2. VKF osztály 1935. 120911/el.; HL HM 1936. Elnöki B. osztály Bév. tétel 29709. alap és iktató szám.

¹⁷³ *Vargyai* 1983. 50. o.

¹⁷⁴ HL 2. VKF osztály 1931 122792/Eln.

¹⁷⁵ Például lásd Batáry Pál esetét. HL VKF 1929 120943/Eln.

¹⁷⁶ Pár példa: HL HM 1934. Elnöki osztály I. tétel 104784. alap és iktató szám; HL HM 1934. Elnöki osztály I. tétel 104784. alap és iktató szám.

¹⁷⁷ Például lásd: HL HM 1936 Elnöki B. osztály Bév. tétel 3755. alap és iktató szám.

¹⁷⁸ Pár példa: HL HM 1929. Elnöki B. osztály Bév. tétel 662. alap és 8896. iktató szám; HL HM 1934. Elnöki osztály I. tétel 103167. alap és iktató szám.

vagy csapathoz.¹⁷⁹ A lovasság volt az a fegyvernem, melyre eleinte az olasz hadvezetés helyezte a hangsúlyt, hogy megnyerje magának a honvédséget. Ebben Oxilia javaslatát követték. A befektetett energia haszontalannak bizonyult, ugyanis végül Amalfi alezredes magyarországi vezénylése eredménytelenül záródott. A speciális feladattal megbízottakat, vagyis a bizottsági üléseken meghatározott feladatokat végző olasz tiszteket leszámítva, ezek többsége nyelvtanulás céljából érkezett Magyarországra, számuk inkább csak a '30-as években volt számottevő.¹⁸⁰

– *Részvétel hadgyakorlaton, vezetési gyakorlaton:* ezeken a katonai attasé szinte mindig ott volt, és hagyományá vált, hogy a katonai felső vezetés több tagját is meghívták. Az első olaszországi hadgyakorlat, ahol magyar tisztek is jelen voltak, meglehetősen rendhagyóra sikeredett. Két egymás követő gyakorlatról volt szó: egy monferratói hídvérő gyakorlatról, majd pedig az éves nagygyakorlatról. A katonai attasén, Schindler Szilárd alezredesen kívül jelen volt Szabó László százados is, későbbi utódja, akit Oxilia először attasé helyettesként javasolt feltüntetni, majd végül a Hadügyminisztérium félreszervezése miatt a nagygyakorlaton nyugalmazott katonai szakíróként kellett szerepeltetni, miközben a hídvérő gyakorlaton magyar egyenruhában, rangjának megfelelő pozíciót betöltve vehetett részt.¹⁸¹ Ettől eltekintve 1928-tól rendszeresen meghívták a magyar és az olasz katonai attasét a fogadó ország hadgyakorlataira, illetve rajtuk kívül nemegyszer kölcsönösen magas rangú vendégeket is meghívtak. A gazdasági világválság kritikusabb éveiben az együttműködésnek ez a formája is stagnált, de a harmincas évek második felében újra gyakori vendégnek számítottak a magyar és olasz katonai felső vezetők a másik országában.¹⁸² Habár a magyar katonai felső vezetés prominens figurái többször voltak Olaszországban mint olasz kollégáik Magyarországon, az utóbbiak már csak azért is szívesen vették a magyarországi meghívást, mivel ezt sokszor kellemes program, számos esetben vadászat, vagyis kiváló kiszolgálás kísérte. A vélemények cseppet sem voltak mindig kizárólag pozitívak. Az 1929-es tábornoki meghívottak elégedettek voltak a látottakkal, viszont több későbbi jelentésben is kritikák hangzottak el mind az olasz hadsereg hiányosságaiával, mind pedig azzal kapcsolatban, amit mutattak. Előfordult, hogy a vendégnek keveset alkalmat biztosítottak arra, hogy a csapatokat közlőrl lássák.¹⁸³ A vezénylések során a magyar tisztek természetesen a legapróbb részleteket is észrevették és az 1920-as évek végén az olasz hadseregről kialakult meglehetősen pozitív vélemény az 1936-os etiópai „diadalmenet” végére igencsak elromlott.

– *Katonai tanintézetek növendékeinek külföldi, illetve a tanintézetek hadszíntér bejáró tanulmányújtjai:* mivel a trianoni békeszerződésből adódóan Magyarország számára a Ludovika Akadémián túl minden, a katonai utánpótlást ellátó intézmény felállítása és

¹⁷⁹ Például: HL 2. VKF osztály 1931 122792/Eln.

¹⁸⁰ Például lásd ASDMAE AP (1919–1930), 1770, 8204. Gazzera a Külügyminisztériumnak, 1930. június 18., 11997. ikt. szám.; HM 1936. Eln. B. o. Bév tétel 12929. alap és iktató szám.

¹⁸¹ Ez volt Schindler és Szabó első olaszországi közös ügye. Schindlernek a történetekről írt jelentése erősen magyarázkodó jellegű, amiből feltételezhető, hogy Szabó mindenért őt hibáztatta. ASDMAE AP (1919–1930), 1764, 8167. Durini a Külügyminisztériumnak, 1928. július 26., 1894/767. A50 sz. postai távirat. Felterjeszti Oxilia 318. sz. bizalmas jelentését a Hadügyminisztériumnak, a budapesti olasz követségnek és a Szárazföldi Erők Vezérkarának, 1928. július 21.; HL 2. VKF osztály 21969/Titk.

¹⁸² Például lásd: ASDMAE AP (1931–1945) Ungh., 17, 3. Vinci budapesti olasz követ a Külügyminisztériumnak, 1937. október 8., 9988/1838. sz. távirat.

¹⁸³ A kritikák tömör összefoglalását lásd *Vargyai* 1983. 49–50. o., illetve HL Pers. 149 Rátz.

működtetése tilos volt, rejtési okokból az ifjúság (ki)képzése kapcsán nagyon szorosan összefonódott a civil és a katonai szférára. A katonai jellegű nevelés, oktatás és kiképzés több „egyéb” szerv között oszlott meg,¹⁸⁴ így az említett tanulmányutak kérdése nem választható el a katonai előképzésért felelős Levente Intézmény és annak olasz partnere, az Opera Nazionale Balilla, illetve utódszerve, a Gioventù Italiana del Littorio keretei között zajló kapcsolatoktól sem. Az olasz és a magyar hivatalos szervek ugyanis támogatták az ifjúsági szervezetek kapcsolatait és igen hamar megszervezték a közös programokat, melyek az utánpótlásképzés tudatos előmozdításának voltak a jelei. Jellemző, hogy mindezen látogatások lebonyolításában a két ország hadserege kiemelkedő szerepet kapott és az esetek többségében az elszállásolást és az ellátást is a megfelelő fél laktanyáiban, illetve egyéb katonai létesítményeiben oldották meg. Az olasz és magyar hadsereg szerepe még inkább nyilvánvalóvá válik, amennyiben a vizsgálódást a levente-tagságon túl a különféle hadiiskolásokra is kiterjesztjük, ugyanis ezen iskolák növendékei is legalább olyan rendszerességgel vettek részt az egyik vagy a másik országba szervezett utakon, mint a leventék és az Opera Nazionale Balilla tagjai.¹⁸⁵ Az utóbbiak vagy hadszíntér bejáró körutak voltak, vagyis a tanulmányi jelleg mellett a hazafias nevelést és a történelmi, hősi múlt ápolását is célul tűzték ki, vagy pedig a katonai fegyelem keretei között szervezett sporttáborokról volt szó.

Ez alapján pedig szintén szépen körvonalazódik a honvédség részéről a külföldi kapcsolatok tudatos ápolása és felhasználása, hiszen a katonai előképzésért felelős Levente intézmény által megszervezett ifjúság, a katonai tanintézetei hallgatói, illetve a már felkészült tisztek külföldi tanulmányútjai alapján egy folyamatos, mindenkire kiterjedő (tovább)képzés rendszere bontakozik ki az olvasó előtt.

Mindenképpen érdemes megvizsgálni kik mentek olaszországi vezénylésekre és tanulmányutakra:

Az esetek többségében törzstisztekről és főtisztekről volt szó, csak igen kevés alkalommal tábornokokról és szinte sohasem altisztekről. Például a légügyi jellegű utazások során a delegációba szakemberek, gépészmérnökök is kerültek. Minden fegyvernemtől küldtek ki tiszteket, nem csak vezérkariakat, hanem csapat tiszteket is, bár az utóbbiak aránya jóval alacsonyabb volt és például a nyelvtanulás terén hátrányt élveztek a vezérkariakkal szemben.¹⁸⁶ Amennyiben sor került rá, ugyanazon ember többszöri olaszországi vezénylése inkább csak annak beosztásból vagy bizottsági tagságából adódott, ugyanazt a tiszteket kétszer nem vezényelték újra Olaszországba. Ez alól csak a pilóták képeztek kivételt. Természetesen meg kell azt is jegyezni, hogy nem mindenki tudott olaszul, akit Olaszországba küldtek. Ezek aránya magasabb volt a különböző albizottságok ülésére és

¹⁸⁴ Szabó 2007. 157., 168., 171., 176. o.

¹⁸⁵ 1933 szeptemberében például az avangardisták magyarországi látogatását viszonozó 354 fős küldöttségnek csak elenyésző kisebbségét képezte a 24 tagú leventezene, ugyanis a delegáció nagyrészt nevelőintézeti növendékeiből állt. 2. VKF osztály 1933. 122306/el.n.; Természetesen tisztán, a katonai tanintézetek közötti diákcsere is sor kerül, mint pl. 1935 és 1936 nyarán, amikor modenai és nápolyi akadémisták mentek Budapestre, Pécsre és Balatonlellére, akik helyett a pécsi, kőszegi és soproni nevelőintézetek növendékei mentek ki Olaszországba. HL HM 1936 Eln.B.o. Bév tétel 3744. alap és ikt. sz.

¹⁸⁶ Például amikor 1931-ben III. Viktor Emánuel olasz király a 6. „Nagy Lajos” honvéd gyalogezred tulajdonosa lett, a római katonai attasé többek között javasolta az ezred tisztjeinek olaszországi vezénylését nyelvtanulási célra, mely kérelem alkalmat adott arra, hogy a Honvédelmi Miniszter leszögezze: nyelvtanulás céljából csapattisztek nem vezényelhetők. HL HM 1931. Elnöki B. osztály Bév. tétel 7043. alapszám.

a hadgyakorlatokra érkező tisztek körében.¹⁸⁷ Az is előfordult, hogy olasz csapathoz vezényelt magyar tisztet bíztak meg ilyen esetben a tolmácsi feladatok betöltésével.¹⁸⁸

A harmincas évek közepén a vezénylések számát tekintve Ausztria vezetett, oda ugyanis 1935-ben 134 fő ment, azonban a szám csalóka, mivel ebben a 134 főben a tisztképző tanintézetek növendékei is benne foglaltattak, akik rendre visszatértek az osztrák sítáborokba.¹⁸⁹ A hallgatókat leszámítva Olaszországba és Németországba vezényelték a legtöbb tisztet. A harmincas évek első felében szinte mindig egy kicsivel többet Olaszországba, mint Németországba.

A vezénylés és a tanulmányutak célját legtöbbször sikerült úgy meghatározni, hogy azok eredményesek legyenek, de ennek ellenére előfordult, hogy sor került olyan utazásra, melynek célja teljesíthetetlennek bizonyult.¹⁹⁰ Mivel nem minden jelentés maradt fenn a végrehajtott vezénylésekről vagy tanulmányutakról, nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy a jelentések javaslatait további kiutazásokra és egyéb felmerülő kérdések tisztázására figyelembe vették-e. Például a Csatay Lajos ezredes jelentésében foglaltaknak valószínűsíthető, hogy nem volt fogantatva, ugyanis 1935-re javasolta, hogy vezényeljének valakit a civitavecchiai csapatiskolába az együttes harcszerű lőgyakorlatok tanulmányozására, viszont 1935-ből nincs adat arról, hogy valakit is oda küldtek volna.

A vezénylések szervezésében, kifejezetten az első években nagy szerepe volt az olasz Külügyminisztériumnak, hiszen ennek a katonai kérdésnek komoly külpolitikai vonatkozásai voltak. 1930-tól, a rendszer kialakulásától a Külügyminisztérium szerepe szinte teljesen megszűnt és a szervezés kizárólag a katonai szervek feladata lett.

Magyar részről a vezényléseket először 1928-ban szabályozták, amikor ezeket már legálisan lehetett lebonyolítani. Ekkoriban a vezérkari tisztek külföldi utazásain kívül, a nyelvtanuláshoz London, Párizs, Róma és a német nyelvterület jöhetett szóba, illetve alpesi sítanfolyamokat is engedélyeztek.¹⁹¹ A vezénylések elrendelését hiába szabályozták többször is, valószínűleg az előírások megszegése nem volt eléggé szankcionálva, így az 119967/Elnökség B 1931. és 103038/Elnökség B 1932. számú rendeletek után 1935-ben a Honvédelmi Miniszter újra szabályozta a vezénylések rendjét. Ezen szabályozás szerint a külföldi vezénylések előkészítésére és kieszközlésére – a HM VI-2. osztály bizonyos különleges vezényléseitől eltekintve – kizárólag a Honvédelmi Minisztérium Elnökség volt hivatott. A rövid ideig tartó szolgálati kirendelések vagy szolgálati utazások esetében is a HM Elnökség döntött.

A vezényeltnek indulás előtt és érkezése után be kellett jelentkezni az Elnökség B osztályánál és a VI-2. osztályánál. A vezényelt csak a katonai attasénk tudtával és közvetítésével léphetett kapcsolatba az illetékes külföldi katonai hatósággal, ez a közvetítés viszont

¹⁸⁷ HL HM 1934. Elnöki osztály F. tétel 118767. alap és iktató szám.

¹⁸⁸ AUSSME H-3, 8, Ungheria, 3. Szárazföldi Erők Vezérkara a bolognai hadosztály parancsnokságnak, Francesco Guidi vezérőrnagynak Bolzanóba, a gyorsan mozgó csapatok szemlélőségének és a SIM-nek., 1937. július 20., n. 10244.

¹⁸⁹ HL HM 1930. Elnöki B osztály Bév. tétel 3755. alapszám.

¹⁹⁰ Szentkeresztessy Henrik vkszt. ezredesnek 1931-ei olaszországi tanulmányútja során a légügyi szabályzatokat kellett tanulmányoznia, de mivel – mint kiderült – az olasz repülő gyakorlati szabályzat elavult és a szintén Olaszországban tartózkodó Wolfram von Richthofen századosnak se sikerült három év alatt az új szabályzathoz jutnia, mert az még el se készült, Szentkeresztessynek meg kellett elégednie a német szabályzatokkal, melyeket Richthofen bemutatott neki. HL 2. VKF osztály 1931 15895/eln.

¹⁹¹ HL 2. VKF osztály 1928. 36087/1928 sz. n.

csak a Honvédelmi minisztérium Elnökség vagy a HM VI-2. osztály által és száma alatt elrendelt vezénylések esetében történhetett meg. A rendelkezést kiegészítő 1935. március 22-ei 5. számú Házi Parancs szerint Minisztertanácsi hozzájárulás esetén lehetett csak elrendelni külföldi vezényléseket. A javaslatot az Elnökség a miniszter elé terjesztette, ennek további sorsáról ő döntött.¹⁹²

A fenyegetőzés, miszerint a jövőben a szolgálati utat megkerülő szervezetet anyagilag teszik felelőssé nem bizonyult hatásosnak, ugyanis 1936. augusztus 14-én a Honvédelmi Minisztérium Elnöksége már arról panaszkodott, hogy a vezénylések a hadianyag beszerzés kárára mentek.¹⁹³

Azt az előírást sem tartották be, miszerint a vezényelt csak a katonai attasén keresztül léphet kapcsolatba az illetékes külföldi hatósággal, ugyanis 1936-ban Szabó László alezredes római katonai attasé szükségesnek érezte egy rövid emlékeztető írását arról, hogy az Olaszországba vezényelt katonák hogyan viselkedjenek. Az attasé többek között felhívta az illetékesek figyelmét, hogy ha titkosan kezelt dologra kíváncsiak, ne kerülő úton informálódjanak, hanem tőle kérjenek segítséget. Feljegyzéseikre, fényképeikre lehetőleg vigyázzanak, ugyanis már előfordult, hogy egy magyar katona a vasúti kocsiban hagyta a fényképeket, amit vezénylése során egy harcokocsiról készített és az anyag az olasz katonai hírszerzési osztály vezetőjéhez került.¹⁹⁴

Nem minden tiszt viselkedett megfelelően, ugyanis büntett elkövetése és elkövetési kísérlete után sor került ezek hazarendelésre¹⁹⁵ és majdnem kiutasításra,¹⁹⁶ de ennek ellenére és az olasz hadsereggel szembeni kritikus hangok megjelenésével, illetve a német kapcsolatok egyre erősebbé válásával sem szabad megfeledkezni arról, hogy egy magyar tiszt se panaszkodott arra, hogy vezénylése során nem a legbarátságosabban fogadták volna. A bajtársiasság és a magyarok felé mutatott barátság valószínűleg jelentősen hozzájárult az Olaszországról alkotott kép eltorzulásához, ezúttal pozitív irányba.

Összegzés

A tanulmányban végigkövettem a két világháború közötti olasz–magyar katonai kapcsolatok egyik fontos oldalát, az egymás országába irányuló kölcsönös vezénylések és tanulmányutak történetét. Ezeket a trianoni békeszerződés 142. cikkelye tiltotta, így tanulmány elején kitértem arra, hogy miként változott a cikkely megítélése Magyarország közvetlen katonai ellenőrzése alatt és után és miként vált lehetővé katonai attasék küldése. Ez az engedmény jelentette a békeszerződés katonai tiltásainak egyik első feloldását. Kifejtettem miért jelentett változást a magyar vezénylések történetében az 1927-es olasz–magyar barátsági szerződés és ezt követően mi módon és mikorra bontakozott ki a két hadsereg közötti együttműködés. Ennek elmélyítése a 142. cikkely megsértését jelentette, ezért kitértem arra, hogy milyen érveléssel vált lehetővé egyes fegyvernemekhez

¹⁹² HL 2. VKF osztály 1934. 124761/Eln.

¹⁹³ HL HM 1936. Elnöki B. osztály Bev. tétel 17748. alap és iktató szám.

¹⁹⁴ HL HM 1936. Elnöki B. osztály Bév. tétel 109132. alap 111646. iktató szám.

¹⁹⁵ ACS, Min. Aer., Gab., Aff. Gen., 1938., 72, 9–V–14/1. Légügyi Minisztérium a Haditengerészeti Minisztérium részére, 1938. november 20., 74952. sz. titkos átirat.

¹⁹⁶ ASDMAE AP (1931–1945), Ungheria, 2, 11. Külügyminisztérium a budapesti olasz követségnek, 1931. augusztus 13., 228991/230. sz. távirat.

tartozó magyar tisztek külföldi csapatszolgálatára. A vezénylések olasz és magyar jelentőségének bemutatásakor nem csak az olasz–magyar kapcsolatokra szorítkoztam, hanem kitértem arra, hogy a Honvédség más országok hadseregébe is küldött tiszteket. Az ilyen jellegű német–magyar kapcsolatok olasz fogadtatása mellett szó volt a franciaországi magyar próbálkozásokról is. Ez utóbbiak olaszországi visszhangjának bemutatása után szó volt a gazdasági világválságnak az olasz–magyar vezénylésekre gyakorolt hatásáról és az 1934-es újrakezdekről. Az etiópiai háború magyar vonatkozásai és a Dél-Olasz Repülő Tanfolyam rövid bemutatását követően részletesen kitértem a leginkább tiltott vezénylési formára, vagyis a magyar pilóták olaszországi csapatszolgálatára. Legvégül összegeztem a vezénylések fajtáit, ezeken ki vagy kik vettek részt, mennyi ideig tartottak, ki döntött róluk, miként szabályozták őket és miként változott ezek értékelése.

Miért volt érdekelt az olasz hadsereg magyar tisztek fogadásában? A tanulmányban végigkövettem hogyan törekedett az olasz katonai vezetés saját katonai kultúrájának elterjesztésére, és az olasz hadiipar megrendelésekhez juttatására, amivel a honvédség olasz vonzáskörbe vonását kívánták elérni. A hadiipar állami támogatása és külföldi piacok megszerzésére irányuló állami tárgyalások és kedvezmények a korabeli Európa többi országában is elterjedt eljárásnak számítottak.¹⁹⁷ Az olasz katonai kultúra magyarországi elterjesztésére irányuló célkitűzés pedig arra az olasz törekvése volt visszavezethető, hogy Olaszország vegye át a Németország által betöltött szerepet a Duna-menti államokban és a francia szövetségi rendszer szétszakításával bebiztosítsa hátát, miközben a Balkánon építi ki saját pozícióit. Az elképzelés egyik hibája az olasz katonai, gazdasági és politikai erő túlbecsülése volt, ugyanis önmagában nem volt képes még a francia szövetségi rendszert sem szétrobbantani, nemhogy a német konkurenciát legyűrni. A másik hiba pedig az a próbálkozás volt, hogy a két világháború közötti viszonyok mellett össze-nem békíthető államokat kívántak egy szövetségbe beléptetni. A Magyarországgal szemben táplált ellenérzések és a vélt vagy valós indokokra támaszkodó félelemek pedig csak még nehezebbé tették az olasz külpolitikai célkitűzések megvalósítását.

Mi volt az olaszországi tanulmányutak és vezénylések jelentősége a honvédség szempontjából? Olaszország látszólagos nagyhatalmi státusza egyrészt azért volt fontos a magyar katonapolitika szempontjából, mert győztes nagyhatalomként a revíziós külpolitikát folytató Magyarország számára az elszigetelődésből való kitörést jelentette, ráadásul a győztes nagyhatalmak közül egyedülként vállalta fel a magyar katonák kiképzése és a magyar hadsereg fejlesztése céljából a saját maga által is aláírt békeszerződés kijátszását.

Németország és a német hadsereg szintén sokat nyújtott a fegyverkezés terén, de az elsőség elvitathatatlanul Olaszországot illeti, hiszen különösen a stresemanni teljesítési politika alatt Németország nem tudta volna ugyanazt nyújtani, mint amit akkor Olaszország tett. Sőt, az olasz–magyar katonai kapcsolatok egyik legnagyobb volumenű együttműködésére, vagyis a DRT-re közvetlenül a második világháború előtt került sor, amikor Olaszország már érezhetően kezdett alárendelődni a hitleri Németországnak.

Tehát minden jogos kritikai észrevétel mellett tagadhatatlannak tartom, hogy az olaszországi vezénylésekkel és tanulmányutakkal a m. kir. Honvédség tisztai kara végül is pótolhatatlan lehetőséget kapott a fejlődésre.

¹⁹⁷ A kedvező pénzügyi politikának köszönhetően a két világháború között Olaszország mindig az első nyolc fegyver és lőszergyártó, illetve exportáló ország között állt és a hajóépítés terén Anglia számára is konkurenciát jelentettek. *Segreto* 2002. 677–678. o.

RÖVIDÍTÉSJEYZÉK

CA	Caproni
CMAV	Comité Militaire allié de Versailles, »Versailles-i Szövetséges Katonai Bizottság«
C. R.	Fiat
DRT	Dél-Olasz Repülő Tanfolyam
Eln.	elnöki
HM	Honvédelmi Minisztérium
HM VI-2.	Honvédelmi Minisztérium VI. csoportjának 2. osztálya
ikt.	iktató
LE	lőerő
LÜH	Légügyi Hivatal
MAS	Motoscafo armato silurante, »torpedóvető fegyveres motorcsónak«, vagy motoscafo anti sommergibile, »Tengeralattjáró elhárító motorcsónak«
MVSN	Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale, »Önkéntes Milícia a Nemzeti Biztonsá- gért«
nyug.	nyugállományú
o.	osztály
Pol.	Politikai
ref.	referatúra
SIM	Servizio Informazioni Militari, »Katonai Hírszerzés«
sz.	számú
SZIT	Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam, a Hadiakadémia fedőneve
SzKEB	Commission Militaire Interalliee de Controle en Hongrie, »Magyarországi Szövetség- közi Katonai Ellenőrző Bizottság«
vk.	vezérkari
vkf.	Vezérkar főnöke
vkszt.	vezérkari szolgálatot teljesítő

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Árokay 1983/1. *Árokay Lajos: Az önálló magyar katonai attaséi szolgálat létrehozásának előzményei (1918–1919). Hadtörténelmi Közlemények, 1983/1. 73–95. o.*
- Árokay 1983/3. *Árokay Lajos: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat első állomáshelyeinek felállítása (1920–1923). Hadtörténelmi Közlemények, 1983/3. 356–381. o.*
- Czapáry 1977. *Czapáry Zoltán: A M. Kir. Honvéd Légierők Dél-Olasz Repülő Tanfolyama (D.R.T.) Magyar Szárnyak, 1977/5. 3–12. o.*
- Juhász 2010. *Juhász Balázs: Olaszországi vezénylések és tanulmányutak 1920 és 1936 között a Magyar Királyi Honvédség történetében. In: Eszmék, forradalmak, háborúk: Vadász Sándor 80 éves. (Szerk.: Háda Béla et al.). Budapest, 2010. 255–264. o.*
- Juhász 2011. *Juhász Balázs: L'esame di un anno di crisi, ovvero il raffreddamento dei rapporti militari italo-ungheresi nel 1931. In: ÖT KONTINENS, Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék közleményei. Budapest, 2011. 425–437. o.*
- Kováts 1998. *Kováts Lajos: A Dél-olasz Repülő Tanfolyam (D.R.T.) Top Gun, 1998/3. 40–43. o.*
- Longo 1999. *Longo, Luigi Emilio: L'attività degli addetti militari italiani all'estero fra le due guerre mondiali (1919–1939). Roma, Stato Maggiore dell'Esercito Ufficio Storico, 1999.*
- Ormos 2000. *Ormos Mária: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. I. k. Budapest, 2000.*
- Segreto 2002. *Segreto, Luciano: L'industria del mare. In Storia d'Italia. Annali 18. Guerra e Pace. (Szerk.: Barberis, Walter.) Torino, Einaudi, 2002. 643–692. o.*

- Szabó* 2007. *Szabó Mária*: Honvéd nevelőintézetek kettős irányítása a két világháború között *Hadtörténelmi közlemények*, 2007/1. 157–181. o.
- Vadász* 1981/2., *Vadász Sándor*: A freiburgi Militäarchiv Seeckt-hagyatékának magyar katonai vonatkozású iratai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1981/2. 279–291. o.
- Vargyai* 1983. *Vargyai Gyula*: A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években. Budapest, 1983.

BALÁZS JUHÁSZ

ROME, THE “OPEN CITY”

MILITARY OPERATIONS AGAINST ROME, 19 JULY 1943 TO 4 JUNE 1944

Summary

The term “open city” was originally applied to unfortified towns, on the strength of the Brussels Declaration of 1874. It was the 4th and 9th Conventions of The Hague of 18 October 1907 that provided legal grounds to the modern interpretation of the “open city” status. These pacts did not make mention of an “open city”, only of defenceless towns that were not allowed to be attacked or bombed (4th Convention, Article 5).

After the First World War, Fiume (Rijeka) was granted such status (1920), and irrespective of that, it was captured by the Italians in 1924. Similarly, the Germans did not have regard for Belgrade, and the Japanese did not show mercy for Manila. Rome faced the same fate. The city’s Second World War history is most unique, owing to its status on the one hand, and to the military operations that were led to capture it on the other. It was declared an “open city”, yet it was bombed and heavy fights took place for its possession. On the strength of Italian special literature and archival sources, the author introduces the military operations against the “Eternal City” from the first air raid to 4 June 1944, the day that the Allied troops marched in the town.

BALÁZS JUHÁSZ

ROME « VILLE OUVERTE ». LES ACTIONS MILITAIRES CONTRE ROME, 19 JUILLET 1943 – 4 JUIN 1944

Résumé

A l’origine, l’expression ville ouverte fut utilisée, en vertu de la déclaration de Bruxelles de 1874, pour les villes non fortifiées. Selon l’interprétation moderne, le statut des villes ouvertes est basé sur le 4e et le 9e accord de la Haye du 18 octobre 1907. Ceux-ci ne parlent pas de villes ouvertes, mais des communes sans protection qu’on ne devait pas attaquer, ni bombarder. (4e accord, article 5).

A l’issue de la Première Guerre mondiale, ce statut a été accordé à Fiume (Rijeka) (1920), ce qui n’a cependant pas empêché les Italiens de l’occuper (1924). De même, les Allemands n’ont pas épargné Belgrade, ni les Japonais Manille. Rome a subi le même sort. L’histoire de la ville pendant la Seconde Guerre mondiale est très particulière tant pour les actions militaires y menées que pour son statut. Elle a été déclarée ville ouverte, mais elle est tout de même devenue le théâtre de bombardements et de combats acharnés. Sur la base de la littérature spécialisée italienne et de documents d’archives d’Italie, l’étude résume les actions militaires menées contre la ville « éternelle » depuis la première attaque aérienne jusqu’à l’entrée des alliés dans la ville le 4 juin 1944.

BALÁZS JUHÁSZ

DIE „OFFENE” STADT ROM
DIE KRIEGSHANDLUNGEN GEGEN ROM, 19. JULI 1943 – 4. JUNI 1944*Resümee*

Der Begriff „offene Stadt“ wurde gemäß der Erklärung von Brüssel des Jahres 1874 ursprünglich für nicht befestigte Städte verwendet. Der modernen Interpretation zufolge bilden das Abkommen IV. und IX. von Den Haag vom 18. Oktober 1907 die Rechtsgrundlage des Status' der offenen Stadt. Diese sprechen nicht von einer offenen Stadt, sondern nur von ungeschützten Siedlungen, die nicht angegriffen oder bombardiert werden dürfen (Abkommen IV., Artikel 5).

Nach dem Ersten Weltkrieg hatte Fiume (Rijeka) solch einen Titel erhalten (1920), wurde aber nichtsdestotrotz von den Italienern erobert (1924). Genauso wenig gingen die Deutschen mit Belgrad, bzw. die Japaner mit Manila zimperlich um. Auch Rom ereilte ein ähnliches Schicksal. Die Geschichte der Stadt zur Zeit des Zweiten Weltkriegs ist sowohl wegen der um sie geführten Kriegshandlungen, als auch während ihres Status' besonders eigenartig. Sie wurde zur offenen Stadt erklärt, und es gab doch harte Kämpfe um ihren Besitz. Die Studie stellt auf Grund der italienischen Fachliteratur und des italienischen Archivmaterials die Kriegshandlungen gegen die „ewige Stadt“ vom ersten Luftangriff bis zum Einmarsch der Alliierten am 4. Juni 1944 vor.

*Балаж Юхас*РИМ – „ОТКРЫТЫЙ ГОРОД”
Военные действия против Рима с 19 июля 1943 г. по 4 июня 1944 г.*Резюме*

Выражение „открытый город” на основании брюссельской декларации 1874 года первоначально применяли в отношении неукрепленных городов.. Статус „открытого города” согласно современного современного толкования получил свою юридическую основу благодаря IV и IX Гаагского Соглашения от 18 октября 1907 года. Эти документы не говорят об открытом городе, а имеют в виду лишь незащищенные поселения, которые нельзя атаковать или бомбить (IV Соглашение, статья 5.).

После первой мировой войны такой титул получила Риека (в 1920 году) и независимо от этого итальянцы заняли этот город в 1924 году. Аналогичным образом не пощадили немцы Белград, а японцы – Магилу. Рим также постигла аналогичная судьба. История этого города во вторую мировую войну является действительно особой как с точки зрения военных действий, ведшихся за него, так и по причине его статуса. Он был провозглашен открытым городом, и все же его бомбили и велись ожесточенные бои за овладение им. Настоящая статья на основании итальянской специальной литературы и итальянских архивных материалов резюмирует военные действия, которые велись против „Вечного” города, начиная с первых военных налетов до вступления союзных войск 4 июня 1944 года.